ДОНИШГОҲИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

ТДУ: 342 (575.3)
ТКБ: 67.400 (2Т)
М-63

Бо ҳуқуқи дастнавис

МИРЗОЗОДА ШАҲРИЁР МУНАВАР

ТАНЗИМИ ҲУҚУҚӢ-КОНСТИТУТСИОНӢ ВА АМАЛИШАВИИ ҲУҚУҚИ ШАХС БА МЕҲНАТ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

АВТОРЕФЕРАТИ
диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯи ихтисоси 12.00.02 – Ҳуқуқи конститутсионӣ; ҳуқуқи мурофиаи судии конститутсионӣ; танзими ҳуқуқии ҳокимияти маҳаллӣ

ДУШАНБЕ – 2024

Диссертатсия дар кафедраи ҳуқуқи конститутсионӣ ва ҳуқуқи маъмурии факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон иҷро гардидааст.

Роҳбари илмӣ: **Диноршоҳ Азиз Мусо** – доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор, муовини аввал, муовини директори иҷроия оид ба илм, инноватсия ва муносибатҳои байналмилалии филиали Донишгоҳи давлатии Москва ба номи М.В. Ломоносов дар шаҳри Душанбе

Муқарризони расмӣ: **Зоир Ҷурахон Маҷидзода** – доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор, сарходими илмии Шуъбаи таърихи давлат ва ҳуқуқи Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.М. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон;

Каримзода Умар Карим – номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, сардори кафедраи фанҳои давлатӣ-ҳуқуқии факултети №2-и Академияи Вазорати корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Муассисаи пешбар: Муассисаи байнидавлатии таҳсилоти олии касбии «Донишгоҳи славянии Россия-Тоҷикистон»

Ҳимояи диссертатсия «20» апрели соли 2024, соати 10.00 дар ҷаласаи Шӯрои диссертатсионии 6D.КОА-019 назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (734025, Душанбе, кӯчаи Буни Ҳисорак, толори Шӯрои диссертатсионии факултети ҳуқуқшиносии ДМТ) баргузор мегардад.

Бо муҳтавои диссертатсия тавассути вебсайти www.tnu.tj ва дар китобхонаи маркази илмии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (734025, Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «____» __________ 2024 ирсол карда шуд

Котиби илмии шӯрои диссертатсионӣ,
доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор **Гадоев Б.С.**

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Дар раванди ҷаҳонишавии манфиатҳо, ки дар он низоми иқтисодии кишварҳои ҷаҳон ба як шакл дароварда шуда, муҳоҷират рӯ ба афзоиш ниҳодааст, масъалаи фаъолияти меҳнатӣ аҳаммияти хоса касб намудааст. Ин намуди фаъолияти инсон ба манфиати худи шахс, оилаи ӯ ва аҳли ҷомеа нигаронида шудааст. Аммо, сарфи назар аз аҳаммияти фаъолияти меҳнатӣ дар рушди давлат, ҷомеа ва шахсият, зимни таъмин ва амалӣ намудани он дар сатҳи ҷаҳонӣ мушкилоти ҷиддӣ ба мушоҳида мерасанд. Мушкилоти бо кор таъмин намудан барои аксарияти кишварҳои ҷаҳон, сарфи назар аз намуди низоми иқтисодии давлат – хоҳ низоми маъмурӣ-фармондиҳӣ ва ё хоҳ иқтисодӣ-бозаргонӣ, масъалаи ҳалталаб ба ҳисоб меравад.

Дар баробари ин, ҷомеаи ҷаҳонӣ ба таъмин ва ҳифзи ҳуқуқ ба меҳнат таваҷҷуҳи хоса зоҳир мекунад. Як қатор санадҳои байналмилалӣ аз ҷониби мақомоти асосӣ ва махсуси СММ таҳия ва қабул карда шудаанд, ки дар маҷмуъ стандартҳои байналмилалӣ дар соҳаи таъмини ҳуқуқ ба меҳнатро ташкил медиҳанд. Ин муқаррарот дар Конститутсия ва қонунгузории меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон пайваста инъикос ёфтаанд. Бо вуҷуди ин, дар муносибатҳои меҳнатӣ мушкилоти таъмини озодии меҳнат, манъи меҳнати маҷбурӣ ва табъиз дар ин соҳа, муқаррар ва татбиқи намудҳои алоҳидаи ҳуқуқҳои конститутсионии инсон ва шаҳрванд дар соҳаи фаъолияти меҳнатӣ, ки бо консепсияи умумии ҳуқуқи конститутсионӣ ба меҳнат муттаҳид шудаанд, боқӣ мондааст.

Оид ба мавҷудияти мушкилоти ҷойдошта дар ин самт Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни Паёми худ ба Маҷлиси Олӣ аз 26 январи соли 2021 қайд намуданд, ки «дар сиёсати давлату Ҳукумати Тоҷикистон танзими муносибатҳои меҳнатӣ, рушди бозори меҳнат ва бо шуғл таъмин намудани аҳолӣ мавқеи асосӣ дорад. Вале бояд гуфт, ки тибқи таҳлилҳо, сатҳи касбияти кормандон ҳанӯз ба талаботи бозори меҳнат ҷавобгӯ набуда, ин масъала ба ислоҳоти ҷиддӣ ниёз дорад»[1].

Муҳиммияти мавзуи таҳқиқот, пеш аз ҳама аз он иборат аст, ки дигаргуниҳои бунёдие, ки дар Тоҷикистон дар давоми 30 соли охир ба амал омадаанд, ба пояҳои иқтисодии давлатдорӣ таъсири назаррас расонидаанд. Ин дигаргунсозиҳо ба эътирофи конститутсионии шаклҳои гуногуни моликият, озодии фаъолияти соҳибкорӣ ва иқтисодӣ, рақобати

[1] Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» аз 21-уми декабри соли 2021. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://www.president.tj. (санаи муроҷиат 02.02.2022 с.).

озод асос ёфтаанд. Муқаррароти конститутсионии дарҷгардида ба мазмуни танзими конститутсионӣ-ҳуқуқӣ ва қонунгузорӣ дар соҳаи фаъолияти меҳнатӣ, аз ҷумла дар таъмини имконият ва эҳтиёҷоти инсон ва шаҳрванд барои интихоби озодонаи муносибати худ ба фаъолияти меҳнатӣ, таъмини ҳамаҷонибаи конститутсионии ҳуқуқу озодиҳо дар соҳаи меҳнат таъсири мусбат расониданд.

Дар Конститутсияи Тоҷикистон таҳкими чунин принсипҳо ва меъёрҳои байналмилалӣ дар соҳаи таъмини ҳуқуқ ба меҳнат, аз қабили «озодии меҳнат», «манъи меҳнати маҷбурӣ», «муҳайё намудани шароити мусоиди меҳнат» яке аз асосҳои конститутсионии гузариш аз иқтисоди фармондиҳӣ-маъмурӣ ба иқтисоди бозорӣ гардид. Дар шароити нави хоҷагидорӣ таҳқиқи моҳияти меҳнат, фаъолияти меҳнатӣ ва муқаррароти ба он алоқаманд дар бораи озодии меҳнат ва ҳуқуқ ба меҳнат; таносуби байни категорияҳои «озодии меҳнат» ва «ҳуқуқи меҳнат»; хусусиятҳои хос ва асосии стандартҳои байналмилалии меҳнат ва муқаррароти қонунгузории муосири конститутсионӣ; вазъи танзими ҳуқуқи-конститутсионии озодии меҳнат ва ҳуқуқи инсон ва шаҳрванд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, кафолатҳо, маҳдудиятҳо ва ҳифзи татбиқи онҳо масъалаи мубрам ба ҳисоб меравад.

Дараҷаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Масъалаҳои танзим ва татбиқи ҳуқуқ ба меҳнат яке аз мушкилоти мубрами ҳуқуқи конститутсионӣ, дар аксари давлатҳои ҷаҳон, аз ҷумла дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ба ҳисоб меравад. Фаъолияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳалли масъалаҳои таъмини шуғли аҳолӣ, фароҳам овардани фазои самараноки сармоягузорӣ ва ба ин васила баланд бардоштани некуаҳволии мардум нигаронида шудааст. Дар ин самт мавқеи хосаро фаъолияти илмӣ ишғол менамоянд, ки дар доираи он таҳқиқоти гуногуни илмӣ гузаронида шуда, барои беҳтар намудани раванди танзим ва амалӣ гардондани ҳуқуқ ба меҳнат пешниҳодҳои зарурииро манзур менамоянд.

Дар баробари ин, бояд таъкид кард, ки мутаассифона дар илми ҳуқуқшиносии ватанӣ ба таври кофӣ ба масъалаҳои танзими ҳуқуқӣ ва амалишавии ҳуқуқ ба меҳнат эътибор дода нашудааст.

Аз ҷумла, масъалаҳои ташаккул ва рушди қонунгузории меҳнат ва татбиқи меъёрҳои байналмилалӣ дар соҳаи меҳнат аз ҷониби муаллифони ватанӣ, ба монанди Г.М. Бобокалонов[2], Д.Қ. Назаров[3] ва дигарон таҳқиқ карда шудаанд. Ҳамзамон, бархе масъалаҳо оид ба амалишавии ҳуқуқ ба

[2] Ниг.: Бобокалонов Г.М. Становление и развитие трудового законодательства в Таджикистане (1917-1940 гг.): дис. … канд. юрид. наук. – Душанбе, 2004. – 198 с.

[3] Ниг.: Назаров Д.Қ. Санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар низоми сарчашмаҳои танзими ҳуқуқии меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: дис. ... номзд. илм. ҳуқ. – Душанбе, 2021. – 185 с.

меҳнат дар асарҳои Р.Б. Бозоров[4], Э.Д.Кабутов[5], Д.Ш. Сангинов[6] М.З. Раҳимзода[7], Ш.Ҷ. Шарифов[8] ва Н. Шонасриддинов[9], таҳлил карда шудаанд. Танзими фаъолияти меҳнатии гурӯҳҳои алоҳидаи субъектҳо, аз ҷумла занон, кӯдакон ва маъюбон дар асарҳои С.Ю. Алимов[10], С.М. Бухориева[11], О.Э. Раҳмон[12], инъикос ёфтаанд. Таҳқиқоти диссертатсионии Х.Х. Давлатов[13], З.А. Икромӣ[14] ва Н.Р. Маҳмадуллозода (Н.Р. Маҳмадуллоев)[15] ба масъалаҳои ҳифзи ҳуқуқи муҳоҷирони меҳнатӣ бахшида шудааст.

Ҳуқуқ ба меҳнат дар заминаи ҳуқуқҳои субъективии инсон аз ҷониби ҳуқуқшиносони ватанӣ: А.М. Диноршоҳ[16], А.И. Имомов[17],

---

[4] Ниг.: Бозоров Р.Б. Теоретические проблемы правового регулирования инвестиций в Республике Таджикистан: концепции правоприменение: автореф. дис. … д-ра юрид. наук. – Душанбе, 2018. – 49 с.

[5] Ниг.: Кабутов Э.Д. Проблемы часноправового регулирования отношений по оказанию услуг трудоустройства в Республике Таджикистан: дис. … канд. юрид. наук. – Душанбе, 2014. – 194 с.

[6] Ниг.: Сангинов Д.Ш. Предпринимательское право Республики Таджикистан: учебное пособие. – Душанбе: ЭР-граф, 2013. – 600 с.; Сангинов Д.Ш. Ҳуқуқи соҳибкории Ҷумҳурии Тоҷикистон: воситаи таълимӣ. – Душанбе: ЭР-граф, 2014. – 500 с.; Сангинов Д.Ш., Мирзоев П.З. Ҳуқуқи соҳибкории Ҷумҳурии Тоҷикистон: китоби дарсӣ. – Душанбе: Андалеб-Р., 2015. – 500 с.; Сангинов Д.Ш. Предпринимательская деятельность по оказанию социально-культурных услуг: проблемы правового регулирования: монография. – Душанбе: Меҳрона -2017, 2019. – 424 с.

[7] Ниг.: Рахимов М.З. Избранные труды по гражданскому и предпринимательскому праву. – Душанбе: Бухоро, 2014. – 638 с.; Раҳимзода М.З. Фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумхурии Тоҷикистон: назария ва танзими ҳуқуқӣ: монография. – Душанбе, 2018. – 392 с.; Раҳимзода М.З. Проблемаҳои мубрами ҳуқуқи соҳибории Ҷумҳурии Тоҷикистон: монография. – Душанбе: Дониш, 2019. – 557 с.

[8] Ниг.: Шарифов Ш.Ҷ. Танзими ҳуқуқии фаъолияти соҳибкорӣ дар бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон: дис. ... номзд. илм. ҳуқ. – Душанбе, 2022. – 172 с.

[9] Ниг.: Шонасридинов Н. Бобокалонов Ғ.М. Тафсири кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикситон. – Душанбе, 2020. – 823 с.

[10] Ниг.: Алимов С.Ю. Конституционные основы пенсионного обеспечения военнослужащих – участников боевых действий в зарубежных странах // Вестник Таджикского национального университета Серия социально-экономических и общественных наук 2018. №11. – С.190-195.

[11] Ниг.: Бухориева С.М. Правовая политика Республики Таджикистан в сфере прав и свобод женщин. дис. … канд. юрид наук. – Душанбе, 2020. – 207 с.

[12] Ниг.: Рахмонова О.Э. Развитие законодательства о правах и свободах женщин в Таджикистане (1917–2011 гг.): дис. … канд. юрид наук. – Душанбе, 2012. – 187 с.

[13] Ниг.: Давлатов Х.Х. Международно-правовая защита трудящихся-мигрантов и членов их семей: дис. … канд. юрид. наук. – Душанбе, 2022. – 172 с.

[14] Ниг.: Икрами З.А. Правовые аспекты трудовой миграции в Российской Федерации и в Республике Таджикистан (сравнительная характеристика): дис. ... канд. юрид. наук. - М., 2006. – 160 с.

[15] Ниг.: Махмадуллоев Н.Р. Правовое регулирование трудовых отношений трудящихся - мигрантов в Республике Таджикистан-члене евразийского экономического союза: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2013. – 186 с.

[16] Ниг.: Диноршоҳ А. М. Конституционная регламентация и реализация прав и свобод человека и гражданина: монография. – Душанбе, 2015. – 209 с.

И.Қ. Миралиев[18], И.И. Саидов[19], С.М. Салоҳидинова[20], Б.А. Сафарзода[21], Г.Д. Солеҳзода[22], Д.С. Раҳмон[23] ва дигарон мавриди омӯзиш қарор гирифтааст.

Раванди амалишавии масъалаҳои кафолати ҳуқуқи инсон, маҳдудиятҳо ва шаклҳои ҳимояи он аз ҷониби муҳаққиқон, ба монанди З. Ализода[24], У.А. Азиззода[25], Б.С. Гадоев[26], Ҷ.М. Зоир[27], С.И. Ибрагимов[28], Ш.Х. Камолов[29], М.А. Маҳмудзода[30], Х.М. Мирзамонзода[31],

[17] Ниг.: Имомов А.И. Вазъи ҳуқуқии инсон ва шаҳрванд: ҳуқуқ, озодӣ ва вазифаҳои асосӣ. – Душанбе: Офсет Империя, 2013. – 224 с.; Имомов А.И. Ҳуқуқи конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон: китоби дарсӣ. Нашри чорум бо тағйироту иловаҳо. – Душанбе, 2017. – 766 с.

[18] Ниг.: Миралиев И.К. Правовое государство и прав человека: монография. – Душанбе, 2015. – 258 с.

[19] Ниг.: Саидов И.И. Развитие личных и политических прав человека в Таджикистане: историко-правовой и общетеоретический анализ: дис. … канд. юрид. наук. – Душанбе, 2015. – 209 с.

[20] Ниг.: Салохидинова С.М. Право на предпринимательскую деятельность в конституционном праве Республики Таджикистан: дис … канд. юрид. наук. – М., 2016. – 200 с.

[21] Ниг.: Сафаров Б.А. История воплощения концепций и международных стандартов в области прав человека в правовую систему Республики Таджикистан: дис. … д-ра юрид. наук. – 2015 – 359 с.; Диноршоев А.М., Сафаров Б.А. Формирование прав человека в Таджикистане: история и современность. – Волгоград, 2014. – 295 с.

[22] Ниг.: Солехзода Г.Д. Конституционно-правовые основы Республики Таджикистан как социального государства. дис. … канд. юрид. наук. – Душанбе, 2021 – 220 с.

[23] Ниг.: Сафаров Д.С. Права человека и глобализация в контексте исламской правовой культуры. – Душанбе, 2014. – 228 с.

[24] Ниг.: Ализода З. Защита прав и свобод человека посредством органа Уполномоченного по правам человека / З. Ализода // Развитие судебного права, уголовного права и правоохранительной деятельности в Республики Таджикистан. – Душанбе, 2015. – С. 22-30.

[25] Ниг.: Азизов У.А. Конституционные основы судебно-правовой политики в Республике Таджикистан // Судебная правовая политика в России и зарубежных странах: коллективная монография. – СПб, 2019 – С. 435-439.

[26] Ниг.: Гадоев Б.С. Масоили такмили Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикисон соли 1994 // Конститутсия заминаи ташаккули ҳуқуқ ва қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон (Маводҳои конфронси илмӣ-амалӣ бахшида ба 20 – солагии қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон) (Зери назари д.и.ф., профессор А.А. Шамолов. Муҳаррирони масъул н.и.ҳ., ҳуқуқшиноси шоистаи Тоҷикистон, дотсент А.И. Имомов, Б.С. Гадоев). – Душанбе, 2014. – С. 49-62; Гадоев Б.С. Нақши Конститутсия дар таъмини таҳкими Ваҳдати миллӣ \ Инкишофи падидаи конститутсионализм дар даврони истиқлолияти Тоҷикистон. (Маводҳои конфронси байналмилалии илмӣ-амалӣ) // Зери таҳрири н.и.ҳ., дотсент Диноршоев А.М. – Душанбе, 2014. – С.100-112.

[27] Ниг.: Зоиров Д.М. Таджики: от государства Саманидов до суверенной государственности. (Историко-правовой анализ). СПб: Реноме, 2014. – 287 с.

[28] Ниг.: Ибрагимов С.И. Административная юстиция в центрально-азиатских государствах: проблемы становления и развития: дис. ... докт. юрид. наук. – М., 2013. – 459 с.

[29] Ниг.: Камолов Ш.Х. Конституционно–правовая регламентация институтов защиты прав и свобод человека и гражданина в Республике Таджикистан: автореф. дис.. канд. юрид. наук.. – Душанбе, 2019. – 26 с.

[30] Ниг.: Махмудзода М.А. Сиёсати ҳуқуқӣ ва давлати демократӣ – Душанбе, 2017. – 632 с.

У.К. Муъминов[32], З.З. Нозакзода[33], Х.О. Ойев[34], Р.С. Одиназода[35], И.Х. Саидзода[36], М.С. Сулаймонов[37], Д.С. Раҳмон[38], К.Н. Холиқов[39], А.Г. Холиқзода[40], И. Шодиев[41], Д.Х. Элназаров[42] ва дигарон мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Дар баробари ин, бояд қайд кард, ки таҳқиқоти ҳамаҷониба ва маҷмуӣ дар бораи ҳуқуқи конститутсионии шахс ба меҳнат аз тарафи олимони ватанӣ то ҳол сурат нагирифтааст. Таҳлилҳо нишон дод, ки донишмандони ватанӣ танҳо ба баъзе паҳлуҳои мавзуи баррасишаванда таваҷҷуҳ зоҳир кардаанд. Бо назардошти нокифоя таҳқиқ гардидани ин масъала дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, зарурати омӯзиши муфассали масъалаи мазкур ба миён омадааст.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзуъҳои илмӣ. Диссертатсия дар доираи нақшаи корҳои илмӣ-таҳқиқотии кафедраи ҳуқуқи конститутсионии факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон дар мавзӯи «Масъалаҳои ҳуқуқӣ-конститутсионии танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ ва такмили қонунгузорӣ» барои солҳои 2017-2023 анҷом дода шудааст.

---

[31] Ниг.: Гафуров Х. М. Судебная система Республики Таджикистан: современное состояние и перспективы развития. – Душанбе, 2007. – 186 с.

[32] Ниг.: Муминов У.К. Конституционно-правовые основы статуса иностранных граждан в Республике Таджикистан и роль органов внутренних дел в его обеспечении: дис. … канд. юр. наук. – М., 2020. – 213 с.

[33] Ниг.: Нозакзода З.З. Институт профессиональных союзов в Таджикистане (Историко-правовое и сравнительно – правовое исследование): дис … канд. юрид. наук. – Душанбе 2023. – 213 с.

[34] Ниг.: Ойев Х., Сафаров Б.А. Механизмҳои ҳимояи ҳукуқи инсон ва шаҳрванд дар Ҷумхурии Тоҷикистон – Душанбе, 2013. – 256 с.

[35] Ниг.: Одинаев Р.С. «Возникновение и развитие институтов административного правосудия в Таджикистане (историко-правовое исследование)»: дис. … док. юрид. наук: 12.00.01 / Рамазон Сафарович Одинаев. – Душанбе, 2021. – 350 с.

[36] Ниг.: Саидов И.Х. Конституционное право граждан на обращение и его реализация в Республике Таджикистан. – М., 2014. – 160 с.

[37] Ниг.: Сулаймонов М.С. Конституционно-правовой статус Президента Республики Таджикистан//– Душанбе, 2019. – 156 с.

[38] Ниг.: Рахмон Д.С. Правовая природа актов Конституционного суда Республики Таджикистан – Душанбе, 2020. 184 с.

[39] Ниг.: Холиков К.Н. Конституционный суд и конституционное судопроизводство в Таджикистане /– Душанбе, 2014. – 336 с.

[40] Ниг.: Холикзода А.Г., Маджидзода Дж.З., Одиназода Р.С. Права человека и конституционно-правовое развитие Таджикистана. – Душанбе: Мехрона, 2019. – 488 с.

[41] Ниг.: Шодиев И.Р. Развитие судебной системы в Таджикистане (вторая половина XIX – нач. XXI вв.): дис. … канд. юрид. наук. – Душанбе, 2009. – 176 с.

[42] Ниг.: Эльназаров Д.Х. Правовое регулирование прав и свобод человека и гражданина в Республике Таджикистан (конституционно-правовой аспект). – Душанбе: РТСУ, 2009. – 224 с.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Мақсади таҳқиқот ба муайян кардани хусусиятҳои умумӣ ва мушаххаси асосҳои назариявӣ ва ҳуқуқӣ-конститутсионии ҳуқуқи шахс ба меҳнат, таносуби байни мафҳумҳои «ҳуқуқ ба меҳнат» ва «озодии меҳнат», танзими ҳуқуқии он дар қонунгузории миллӣ ва санадҳои байналмилалӣ, муайян кардани робитаи мутақобилаи ҳуқуқ ба меҳнат бо дигар ҳуқуқҳои инсон ва муқаррар намудани мавқеи он дар низоми ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, омӯзиши механизми амалишавии ҳуқуқи конститутсионӣ шахс ба меҳнат, бо муқаррар намудани кафолатҳо, маҳдудиятҳо, унсурҳои ҳифз ва ҳимояи онҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нигаронида шудааст.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои ноил шудан ба ҳадафҳои таъиншудаи таҳқиқот вазифаҳои зерин гузошта мешаванд:

- омӯзиши мафҳумҳои асосии назариявӣ, ки заминаи ҳуқуқии ҳуқуқи конститутсионии шахсро ба меҳнат ташаккул медиҳанд;

- омӯзиши таҳаввулот ва танзими ҳуқуқӣ-конститутсионии ҳуқуқ ба меҳнат дар Конститутсия ва қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин дар санадҳои байналмилалӣ;

– муқаррар намудани мавқеи ҳуқуқи шахс ба меҳнат дар низоми ҳуқуқу озодиҳои инсон ва муайян намудани робитаи он бо дигар ҳуқуқҳои инсон;

– таҳқиқи мафҳум, моҳият, мазмун ва шаклҳои амалишавии ҳуқуқи конститутсионии шахс ба меҳнат;

– муайян намудани самтҳои асосии амалишавии кафолатҳои давлатӣ-ҳуқуқӣ дар соҳаи таъмини ҳуқуқ ба меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;

– муайян намудани моҳият, шакл ва нақши маҳдудиятҳои ҳуқуқӣ-конститутсионии ҳуқуқи шахс ба меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- муайян намудани усул ва методҳои асосии ҳифз ва ҳимояи ҳуқуқи шахс ба меҳнат.

Объекти таҳқиқотро муносибатҳои ҳуқуқӣ-конститутсионие ташкил медиҳанд, ки дар ҷараёни танзим ва амалишавии ҳуқуқи конститутсионии шахс ба меҳнат ба вуҷуд меоянд.

Мавзуи таҳқиқотро омӯзиши таълимоти назариявӣ оид ба мафҳумҳои ҳуқуқие, ки мазмуни ҳуқуқи шахсро ба меҳнат ташкил медиҳанд, санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ, маводи амалияи судӣ доир ба мазмун, моҳият ва хусусиятҳои хоси ҳуқуқ ба меҳнат ҳамчун муқаррароти асосии конститутсионӣ дар соҳаи меҳнат ташкил медиҳанд.

Марҳила, давра ва макони таҳқиқот. Доираи фарогирии таҳқиқоти диссертатсионии мазкур ду марҳилаи танзими ҳуқуқӣ-конститутсионии ҳуқуқи шахс ба меҳнатро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бар мегирад: 1)

давраи шуравӣ (1924-1991); 2) давраи истиқлолият (1991–то имрӯз). Таҳқиқоти диссертатсионӣ давраи аз соли 1991 то соли 2023-ро дар бар мегирад.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Асоси назариявии таҳқиқотро асарҳои олимони ватанӣ ва хориҷӣ дар соҳаи ҳуқуқи конститутсионӣ, аз қабили С.А. Авакян, З. Ализода, С.Ю. Алимов, М.В. Баглай, Г.Ю. Вдовин, Б.С. Гадоев, Г.А. Гаджиев, А.М. Диноршоҳ, А.И. Имомов, В.И. Крусс, Ҷ.М. Зоир, Х.М. Мирзамонзода, У.К. Муъминов, Н.Г. Мишин, Ф.М. Рудинский, Б.А. Сафарзода, И.И. Саидов, М.С. Сулаймонов, Д.С. Раҳмон, С.М. Салоҳидинова, Б.Н. Топорнин, В.А. Туманов, В.Е. Чиркин, Д.Х. Элназаров, Д.Н. Ярошенко ва дигарон ташкил медиҳанд.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Асоси методологии таҳқиқотро усулҳои умумиилмӣ (таҳлил, синтез, моделсозӣ, диалектика) ва усулҳои махсуси илмӣ (таърихӣ, ретроспективӣ, муқоисавӣ-ҳуқуқӣ, мантиқӣ-расмӣ, оморӣ) ташкил медиҳанд, ки ба омӯзиши ҳамаҷониба ва асосноки масъалаҳои ба миён гузошташуда мусоидат кардаанд.

Хулосаҳо ва пешниҳодҳои назариявие, ки дар доираи таҳқиқоти мазкур баён шудаанд, масъалаҳои мубрами замони муосирро пурра инъикос мекунанд, ки дар рисолаҳои муаллифони ватанӣ ва хориҷӣ дар соҳаи ҳуқуқи конститутсионӣ ва меҳнатӣ, инчунин назарияи давлат ва ҳуқуқ инъикос ёфтаанд.

Заминаҳои эмпирикӣ. Заминаҳои эмпирикии таҳқиқотро Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, қонунҳои конститутсионӣ, кодексҳо, қонунҳо, фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил медиҳанд. Аз нуқтаи назари таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии масъалаҳои калидии мавзуъ дар рисола ба конститутсияҳо, қонунҳо ва дигар санадҳои ҳуқуқии давлатҳои хориҷӣ ҷойи махсус дода шудааст.

Инчунин, заминаҳои эмпирикии таҳқиқоти диссертатсиониро баъзе маълумотҳои сотсиологӣ ва оморӣ оид ба вазъи муносибатҳои меҳнатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва кишварҳои хориҷӣ, қарорҳои Суди конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар маводи амалияи судӣ ташкил кардаанд.

Навгонии илмии таҳқиқот. Навгонии илмии таҳқиқот бо омӯзиши ҳамаҷонибаи моҳият ва мазмуни ҳуқуқи конститутсиони шахс ба меҳнат дар шароити муосири иқтисодиёти бозоргонӣ, таҳкими меъёрҳои асосии байналмилалӣ дар соҳаи таъмини ҳуқуқи шахс ба меҳнат дар Конститутсия ва қонунгузории кишвар, муайян намудани мавқеи ин ҳуқуқ дар низоми ҳуқуқҳои инсон, кафолатҳои давлатӣ-ҳуқуқӣ, маҳдудиятҳои ҳуқуқӣ ва шаклҳои ҳифзу ҳимоя ҳамчун унсурҳои амалишавии ҳуқуқи шахс ба меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсиф мешавад.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда. Муқаррароти зерин ҳамчун навгонӣ барои дифоъ пешниҳод карда мешаванд:

1. Танзими ҳуқуқӣ-конститутсионии ҳуқуқи шахс ба меҳнат дар таҷрибаи ҷаҳонӣ ба ду намуд: бавосита ва мустақим, ҷудо мешавад. Намуди якум маънои дар конститутсия мавҷуд набудани танзими мустақили ин ҳуқуқро ҳамчун ҳуқуқи субъективии мустақил дорад. Ин ҳуқуқ ба мазмуни ҳуқуқҳои дигар (масалан, ҳуқуқ ба пешбурди фаъолияти иқтисодӣ) дохил мешавад. Намуди дуюм маънои онро дорад, ки ҳуқуқи шахс ба меҳнат ва унсурҳои асосии он бевосита дар конститутсияи давлат мустаҳкам шудааст. Ҳамзамон, ин танзимнамоӣ метавонад чаҳор равиш дошта бошад – танзими мусбат (ҳуқуқ ба меҳнат), танзими манфӣ (озодии меҳнат), ҳамчун дастури арзишӣ (ҳамчун принсипи асосҳои сохтори конститутсионӣ) ва ҳамчун уҳдадории конститутсионӣ.

2. Мафҳуми ҳуқуқи шахс ба меҳнатро ҳамчун ҳуқуқи субъективӣ метавон ба таври зайл баён намуд: ин ҳуқуқест, ки аз ҷониби давлат дар асоси баёни озоди шахс, имконияти ӯро бахри амалӣ намудани фаъолияти меҳнатӣ дар шаклҳои муқаррарнамудаи қонун, ки бо низоми кафолатҳои давлатии дар қонунгузорӣ муқаррар шудааст, таъмин карда мешавад. Ҳуқуқ ба меҳнатро дар фаҳмиши болозикр тавсиф намуда, бояд қайд кард, ки асоси онро ифодаи ихтиёрии шахс ба фаъолияти меҳнатӣ ташкил медиҳад. Дар баробари ин, вобаста ба хусусияти амалӣ намудани ҳуқуқи шахс ба меҳнат ду гурӯҳи ваколатҳо вуҷуд доранд - а) ҳуқуқ-ваколатҳое, ки татбиқи онҳо бо ифодаи иродаи субъекти ҳуқуқ ба меҳнат муайян карда мешавад, аз ҷумла, ҳуқуқи ихтиёрдории озодона ба қобилиятҳои худ дар меҳнат, интихоби намуди фаъолият ва касб, ҳуқуқ оид ба баҳсҳои меҳнатии инфиродӣ ва коллективӣ, ба монанди ҳуқуқ ба корпартоӣ; б) ҳуқуқ-даъвоҳое, ки татбиқи онҳо бо ифодаи иродаи субъектҳои дигари ҳуқуқ, аз ҷумла ҳуқуқи ҳар кас ба меҳнат дар шароите, ки ба талаботи бехатарӣ ва санитарӣ ҷавобгӯ мебошад, ҳуқуқ ба музди меҳнати баробар барои кори якхела, ҳуқуқ ба ҳимоя аз бекорӣ, ҳуқуқи ҳар кас ба истироҳат.

3. Танзими конститутсионии ҳуқуқи шахс ба меҳнат ба ду намуд: мустақиман ва бавосита, ҷудо карда мешавад. Ин ҳуқуқ бевосита дар моддаи 35 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар гардида, унсурҳои зеринро дар бар мегирад: ҳар кас ба меҳнат, интихоби касбу кор, ҳифзи меҳнат ва ҳимояи иҷтимоӣ ҳангоми бекорӣ ҳуқуқ дорад. Музди кор аз ҳадди ақалли музди меҳнат набояд кам бошад. Дар муносибатҳои меҳнатӣ ҳама гуна маҳдудият манъ аст. Барои иҷрои кори якхела музди баробар дода мешавад. Ҳеҷ кас ба меҳнати маҷбурӣ ҷалб карда намешавад, ба истиснои мавридҳое, ки қонун муайян кардааст. Танзими

бавоситаи ҳуқуқ ба меҳнат бошад дар моддаҳои 12 28, 37 ва 39-и Конститутсия мушоҳида мешавад.

4. Танзими ҳуқуқ ба меҳнат дар санадҳои байналмилалӣ ба ду гурӯҳ тақсим мешавад: санадҳои ҳуқуқии байналмилалии дорои хусусияти умумӣ ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалии махсусгардонидашуда дар соҳаи меҳнат. Ба гурӯҳи якум тамоми санадҳои ҳуқуқии байналмилалие, ки ҳуқуқи инсонро ба таври умум танзим мекунанд, аз қабили Эъломияи умумии ҳуқуқи башар, Паймони байналмилалӣ дар бораи ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ ва Паймони байналмилалӣ дар бораи ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангиро мансуб донистан мумкин аст. Гурӯҳи дуюмро санадҳое ташкил медиҳанд, ки мавзуи танзими онҳо ҷанбаҳои гуногуни ҳуқуқ ба меҳнат - Конвенсия дар бораи ҳифзи ҳуқуқҳои ҳамаи муҳоҷирони меҳнатӣ ва аъзоёни оилаҳои онҳо, Конвенсияҳо ва тавсияҳои ТБМ мебошанд.

5. Танзими ҳуқуқи шахс ба меҳнат дар қонунгузории соҳавии меҳнатӣ дорои як қатор хусусиятҳо мебошад, ки онро аз қонунгузории дигар соҳаҳо фарқ мекунонад. Вобаста ба он ки ҳуқуқи шахс ба меҳнат доираи васеи муносибатҳоро фаро мегирад, танзими онҳо дар доираи маҳдуди санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ имконнопазир аст. Дар баробари ин, ҳангоми таҳлили қонунгузории амалкунандаи меҳнат як хусусиятро қайд кардан лозим аст, ки санадҳои меъёрӣ дар шакли қонунҳо (аз ҷумла, Кодекси меҳнат), чун қоида, талаботи умумиро барои таъмини ҳуқуқ ба меҳнат муқаррар мекунанд, ки минбаъд дар санадҳои зерқонунӣ ва ё дар санадҳои локалии ташкилотҳо, муассисаҳо ва дигар шахсони ҳуқуқӣ баён карда мешаванд. Дар асоси ин хулоса баровардан мумкин аст, ки танзими соҳавии ҳуқуқ ба меҳнат дар санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқии зерин амалӣ карда мешавад:

- қонунҳо, аз ҷумла кодификатсияшуда;
- санадҳои меъёрии ҳуқуқии зерқонунӣ (фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, низомномаҳо ва дастурҳои вазорату идораҳои гуногун);
- созишнома ва шартномаҳои локалӣ.

6. Дар натиҷаи таҳқиқоти анҷомдодашуда мо ба хулосае омадем, ки ҳуқуқ ба меҳнат ба гурӯҳи ҳуқуқҳои иқтисодии шахс дохил шуда, дорои хусусиятҳои зерин мебошад: ба воситаи ҳуқуқ ба меҳнат моҳияти иҷтимоии давлат ошкор мегардад; ҳуқуқ ба меҳнат бо ҳуқуқҳои дигари инсон зич алоқаманд буда, метавонад ҳамчун ҳуқуқ ва кафолат баромад намуда, амалишавии онҳоро таъмин намояд; ҳуқуқ ба меҳнат дар низоми ҳуқуқҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ самти умумииҷтимоӣ дорад, зеро он ҳамчун воситаи тасдиқи инсондӯстӣ ва адолат амал мекунад.

7. Тавре таҳлили робитаи мутақобилаи ҳуқуқи шахс ба меҳнат бо дигар ҳуқуқҳо нишон медиҳад, он дар ду асос бунёд ёфтааст. Аввалан, робитае, ки дар натиҷаи он кафолати ҳам ҳуқуқ ба меҳнат ва ҳам дигар ҳуқуқҳои субъективӣ таъмин мешавад, яъне робитаи мутақобилаи муҳофизатӣ-ҳимоявӣ. Ба ибораи дигар, ин навъи муносибат дар асоси он ташаккул меёбад, ки амалишавии ҳуқуқ ба меҳнат татбиқи ҳуқуқи дигари субъективиро кафолат медиҳад ва баръакс. Дувум, робитае, ки дар натиҷаи он барои амалишавии ҳуқуқ ба меҳнат ва дигар ҳуқуқҳои субъективӣ чораҳои мусоидатӣ ба вуҷуд меоянд, яъне робитаи таъминотӣ. Дар ин замина муносибатҳои мутақобила ба он асос ёфтааст, ки амалигардонии ҳуқуқ ба меҳнат, инчунин, имкони амалӣ шудани ҳуқуқи субъективии дигарро ба вуҷуд меорад ва баръакс.

8. Таҳти механизми амалишавии ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд дар соҳаи муносибатҳои меҳнатӣ бояд маҷмуи воситаҳои ҳуқуқии танзимкунанда ва муҳофизатии сатҳҳои гуногун фаҳмида шавад, ки бо ёрии онҳо ҳуқуқи субъективӣ дар амал татбиқ шуда, дар рафтори воқеии субъектҳо таҷассум меёбад. Ба сифати унсурҳои механизми амалишавии ҳуқуқ ба меҳнат инҳо баромад мекунанд: кафолати ҳуқуқу озодиҳои инсон, масъалаҳои маҳдудкунии ҳуқуқи инсон ва механизмҳои ҳимояи ҳуқуқи инсон. Раванди ба амал баровардани ҳуқуқ ба меҳнат ду марҳаларо дар бар мегирад - муқарраршавӣ ва таъминотӣ. Марҳилаи муқарраршавӣ масъалаҳои таҳкими ҳуқуқии механизмҳои татбиқ, вазъи ҳуқуқии шахси иштирокчии муносибатҳои меҳнатӣ ва мушаххас кардани доираи ҳуқуқу уҳдадориҳои корманд ва корфарморо дар бар мегирад. Марҳилаи таъминотӣ раванди амалишавии ҳуқуқҳои меҳнатии шахсро тавассути истифода аз усулҳо ва методҳои мувофиқ, ки ба кафолат ва ҳифзи ин гурӯҳи ҳуқуқҳо нигаронида шудааст, дар назар дорад.

9. Таҳти кафолатҳои ҳуқуқ ба меҳнат воситаҳо, усулҳо ва шароитҳое, ки дар қонунгузории меҳнат муқаррар шудаанд, фаҳмида мешавад, ки тавассути онҳо татбиқи ҳуқуқҳои ба корманд дар соҳаи меҳнат додашуда бевосита таъмин карда мешаванд. Кафолатҳои таъмин ва амалӣ намудани ҳуқуқи шахс ба меҳнатро метавон ба се гурӯҳ тақсим кард: кафолатҳое, ки пеш аз муносибатҳои меҳнатӣ амалӣ мешаванд, кафолатҳое, ки дар раванди фаъолияти меҳнатӣ татбиқ карда мешаванд ва кафолатҳое, ки барқароркунии ҳуқуқҳои вайроншудаи меҳнатиро таъмин мекунанд.

10. Масъалаи танзими конститутсионии маҳдудиятҳои ҳуқуқ ба меҳнат дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо роҳи якҷоякунии банди умумӣ ва тавзеҳҳои мушаххас ба амал бароварда мешавад, яъне асосҳои умумии татбиқи маҳдудиятҳо дар моддаҳои 14 ва 47

Конститутсия муқаррар гардида, қайдҳои мушаххас бошад, дар қисмҳои 2 ва 4 моддаи 35 Конститутсия мустаҳкам шудаанд, яъне Конститутсияи кишвар дар мавриди маҳдудиятҳои ҳуқуқи меҳнат ҳам талаботи умумӣ ва ҳам махсусро муқаррар намудааст. Ба ибораи дигар, Конститутсияи кишвар ҳуқуқи шахс ба меҳнатро мустаҳкам намуда, барои татбиқи ин ҳуқуқ сарҳадҳои аниқро муқаррар кардааст.

Таҳлили меъёрҳои Конститутсия ва қонунгузории кишвар нишон медиҳад, ки маҳдудиятҳои ҳуқуқ ба меҳнат метавонад ҳам ҷанбаи объективӣ ва ҳам ҷанбаи субъективӣ дошта бошад. Дар мавриди аввал сухан дар бораи ҳолатҳое меравад, ки ҳудуди фаъолияти меҳнатиро муқаррар мекунанд. Масалан, озодии фаъолияти соҳибкорӣ ҳамчун як намуди фаъолияти меҳнатӣ танҳо бо иҷозатномаи дахлдор имконпазир аст. Маҳдудиятҳои ҳуқуқи меҳнатӣ аз рӯи ҷанбаи субъективӣ муқаррар намудани маҳдудиятҳоро барои як гурӯҳи муайяни шахсон дар назар дорад. Ҳамин тавр, қисми 4-уми моддаи 35 Конститутсия, ки дар боло зикр гардида буд, ду гурӯҳи субъектҳоеро, ки ба корҳои вазнин ва зеризаминӣ ҷалб карда намешаванд – занон ва ноболиғонро, амиқ муқаррар кардааст.

11. Дар заминаи таъмини ҳуқуқ ба меҳнат ду мафҳум ҷудо карда мешавад: «ҳифзи ҳуқуқ ба меҳнат» ва «ҳимояи ҳуқуқ ба меҳнат». Мафҳуми якум хусусияти пешгирикунанда дорад, дуюм бошад, хусусияти барқароркунанда аст. Ин далел дар мисоли ҳуқуқ ба меҳнат, ки дар он категорияи «ҳифзи ҳуқуқ ба меҳнат» ҳамчун маҷмуи тадбирҳое амал мекунад, ки аз ҷониби мақомоти ваколатдор оид ба таъмини шароити мувофиқи меҳнат андешида мешаванд, равшан дида мешавад. Дар навбати худ, «ҳимояи ҳуқуқ ба меҳнат» ҳамчун механизми барқарорсозӣ дар ҳолати вайрон кардани ҳуқуқҳои меҳнатӣ бароманд мекунад. Ин тадбирҳо аз ҷониби субъектҳои дахлдор бо шакл ва усулҳои муқаррарнамудаи қонунгузорӣ амалӣ карда мешаванд.

12. Усулҳои ҳимояи ҳуқуқи шаҳрвандон ба меҳнат дар се зернизом, вобаста ба нақш ва дараҷаи иштироки давлат дар механизми ҳуқуқи инсон ташаккул мeёбанд. Аввалан, ин усулҳои ҳимояи ҳуқуқҳои меҳнатӣ мебошанд, ки дар онҳо иштироки давлат маҳдуд аст, яъне давлат дар ҳалли мушкилоти бамиёномада бевосита иштирок намекунад – ин муҳофизати инфиродӣ, ҳимояи дастаҷамъона ва ҳимоя аз ҷониби иттифоқҳои касаба мебошанд. Усули дуюм, нақши давлатро дар ҳалли баҳсҳои меҳнатӣ ҳамчун ҳакамии мустақил – арбитражи меҳнатӣ, ҳимояи судии ҳуқуқҳои меҳнатӣ тавсиф мекунад. Сеюм бошад, усули ниҳоӣ ин иштироки бевоситаи давлат дар ҳалли ҳолатҳои баҳсноки меҳнатӣ тавассути мақомоти худ мебошад.

Дар натиҷаи таҳқиқоти илмии анҷомдодашуда муаллиф тавсияҳои зерини хусусияти амалидоштаро пешниҳод кардааст:

1. Қонунгузории меҳнат бештар ба тадбирҳои ҳифзкунанда оид ба таъмини ҳуқуқ ба меҳнат нигаронида шудааст, дар ҳоле ки тадбирҳои муҳофизатӣ-барқароркунанда пурра инъикос нагардидаанд. Ба ин муносибат мо пешниҳод менамоем, ки ба қонунгузории кишвар тағйироти дахлдор ворид карда шавад. Ҳамин тавр, мо дар асоси омӯзиши танзими конститутсионии ҳуқуқи шахс ба меҳнат дар кишварҳои хориҷӣ пешниҳод менамоем, ки моддаи 35 қисми 5-и Конститутсия бо мазмуни зайл илова карда шавад: «Шаҳрвандон ба ҳимояи ҳуқуқҳои меҳнатӣ барои таъмини манфиатҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии худ ҳуқуқ доранд, аз ҷумла ҳуқуқи муттаҳид шудан ба иттифоқҳои касаба, бастани созишнома ва шартномаҳои коллективӣ ва ҳуқуқ ба баҳсҳои меҳнатии инфиродӣ ва коллективиро бо истифода аз усулҳои муқаррарнамудаи қонун барои ҳалли онҳоро доранд".

2. Бо мақсади баланд бардоштани самаранокии ҳимояи маъмурии ҳуқуқи шаҳрвандон ба меҳнат ва мутобиқати он ба талаботи моддаҳои 14 ва 35 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод менамоем, ки ба қисми 3 моддаи 7, қисми 2 моддаи 23, қисми 3 моддаи 31, қисми 1 моддаи 54, қисми 1 модаи 55, қисми 1 моддаи 56, қисми 1 моддаи 225, сархати 5 қисми 1 моддаи 291, қисми 3 моддаи 342-и Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйиру иловаҳо ворид карда шуда, баъди калимаи “суд” ибораи “ва мақомоти ваколатдори давлатӣ дар соҳаи меҳнат” ворид карда шавад. Ҳамчунин, ба қисми 2, моддаи 15-и Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон баъд аз ибораи “санади судӣ,” ибораи “санади мақомоти ваколатдори давлатӣ дар соҳаи меҳнат” низ ворид карда шавад.

3. Дар татбиқи меъёрҳои танзимкунандаи соҳаи меҳнат, ба ақидаи мо, як қатор носозгориҳо мавҷуданд, ки шарҳи дурустро тақозо мекунанд. Мисол, мутобиқи талаботи банди 2-и қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 апрели соли 2018, № 197 “Дар бораи Номгӯйи соҳаҳо, истеҳсолот, кор, касб ва вазифаҳо (мансабҳо), шароити пешниҳод ва давомнокии рухсатӣ барои собиқаи кории давомнок” ба кормандоне, ки дар як соҳа ё дар як ташкилот муддати дароз кор карда, дорои собиқаи кории давомнок мебошанд, аз ҷониби корфармо дар мувофиқа бо намояндагони кормандон то 10 рӯзи тақвимӣ рухсатии иловагӣ дода мешавад. Талаботи қарори мазкур дар хусуси собиқаи кории давомнок дар як соҳа ё як ташкилоти айни ҳол фаъолияткунанда ё пештар фаъолияткарда норавшан буда, нофаҳмиҳоро ба вуҷуд меорад.

Мушкилоти дарболоовардашуда равшан нишон медиҳад, ки барои амалишавии ҳуқуқ ба меҳнат танзими ҳуқуқӣ аҳаммияти аввалиндараҷа

дорад. Аз сабаби норавшании муқаррароти санадҳои меъёрии ҳуқуқии пешниҳодшуда ҳолатҳое ба миён омада метавонанд, ки боиси вайрон шудани ин ҳуқуқ мегарданд. Аз ин лиҳоз, мо чунин мешуморем, ки бо мақсади дастгирии иҷтимоии синфи корманд ба қарори мазкур ё ба моддаи 1-и Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйиру иловаҳо ворид карда шуда, мафҳуми собиқаи кории давомнок дар шакли «Собиқаи кории давомнок- фосилаи бетанаффуси вақтест, ки корманд тибқи шартномаи меҳнатӣ дар як соҳа ё як ташкилот кор кардааст» ифодаи худро ёбад.

4. Зарур мешуморем, ки ба қ. 2 моддаи 7 Қонуни ҶТ «Дар бораи вазъи ҳуқуқии шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» тағйиру иловаҳо ворид карда, он дар шакли зайл баён карда шавад: «Шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд, ки барои истиқомати доимӣ ва ё муваққатан ба Ҷумҳурии Тоҷикистон омадаанд, метавонанд ба фаъолияти муайяни меҳнатӣ машғул шаванд, ба шарте ки ин ба мақсади ба Ҷумҳурии Тоҷикистон омадани онҳо мувофиқ бошад”.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот аз он иборат аст, ки хулосаҳои дар рафти таҳқиқот бадастомада маводи консептуалиеро, ки танзим ва татбиқи ҳуқуқи меҳнатро ҳамроҳӣ мекунанд, рушд ва мукаммал мегардонанд, ҷанбаҳои муҳимми танзими қонунгузории ин ҳуқукро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон равшан карда, онро аз нав дида мебароянд. Таҳқиқоти диссертатсионӣ, дар маҷмуъ ба ташаккули консепсияи дарки мазмуни илмии категорияи «ҳуқуқ ба меҳнат» мусоидат намуда, заминаи мавҷудбударо барои рушди қонунгузорӣ ва таҳқиқоти илмии минбаъда пурра менамояд.

Аҳаммияти амалии таҳқиқот дар он аст, ки хулосаҳои дар рафти таҳқиқот бадастомада ва пешниҳодҳои амалие, ки дар асоси онҳо оид ба татбиқи фаъолияти қонунгузорӣ таҳия шудаанд, ба тасдиқи равиши аз ҷиҳати илмӣ асоснок ҳангоми таҳияи заминаҳои меъёрӣ-ҳуқуқии танзимкунандаи ҳуқуқ ба меҳнат дар Точикистон мусоидат хоҳанд кард.

Маводҳои диссертатсияро ҳангоми таълими фанни ҳуқуқи конститутсионӣ, ҳуқуқи меҳнат, курсҳои махсус ва семинарҳо истифода бурдан мумкин аст.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо таҳқиқи объективӣ, ҳамаҷонибаи назариявӣ ва амалии танзими ҳуқуқӣ ва татбиқи ҳуқуқ ба меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ мешавад. Эътимоднокӣ, инчунин, дар натиҷаи таҳлили муфассали категорияҳои ҳуқуқӣ ва хулосаҳои илмии аз рӯи онҳо қабулшуда зоҳир мегардад. Дурустии хулосаҳои бадастомадаро

пешниҳоду тавсияҳои назариявӣ ва амалии дисертант, ки дар раванди таҳлили муқоисавии қонунгузории миллӣ ва меъёрҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, омӯзиши равандҳои муосир, дурнамо, роҳу усулҳои навсозии масъалаҳои баррасишуда ташаккул ёфтаанд, тасдиқ мекунанд.

Мутобиқати рисола ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯъ ва мундариҷаи таҳқиқот ба шаҳодатномаи ихтисоси 12.00.02 – Ҳуқуқи конститутсионӣ; мурофиаи судии конститутсионӣ; танзими ҳуқуқии ҳокимияти маҳаллӣ, ки аз тарафи Комиссияи Олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда шудааст, мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шахсии довталаб барои гирифтани унвони илмӣ дар таҳқиқот бо якчанд омилҳо муайян карда мешавад: аввалан, натиҷаҳои илмии таҳқиқоти диссертатсионӣ, аз ҷумла хулосаҳои назариявӣ, муқаррароти асосии ҳимояшаванда ва тавсияҳои амалӣ аз ҷониби муаллиф мустақилона ба даст оварда шудаанд; дуюм, саҳми шахсии муаллиф дар навгонии илмие, ки ҷиҳати ҳалли масъалаҳои мубрами марбут ба мафҳумҳо ва мазмуни махсуси ҳуқуқ ба меҳнат ва роҳҳои татбиқи он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод шудаанд, ифода меёбад.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот. Рисолаи илмӣ дар кафедраи ҳуқуқи конститутсионии факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон таҳия шуда, борҳо дар ҷаласаҳои кафедра мавриди баррасӣ қарор гирифта, ба ҳимоя тавсия шудааст.

Ҷанбаҳои гуногуни таҳқиқоти диссертатсионӣ дар шакли мақола ва маъруза дар конференсияҳо ва семинарҳои илмию амалии байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ пешниҳод карда шуданд:

а) байналмилалӣ

- Конфронси байналмилалии илмӣ-амалии «XII хониши Ломоносов” бахшида ба рӯзи или тоҷик ва 30 - солагии барқарорсозии муносибатҳои дипломатӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия. Дар мавзӯӣ “Робитаи ҳуқуқ ба меҳнат ва озодии фаъолияти соҳибкорӣ” Душанбе 2022 с.;

- Конфронси байналмилалии илмӣ-амалӣ «Тоҷикон дар оинаи таърих» бахшида ба 115 -солагии академик Б. Ғафуров дар мавзуи «Худмуҳофизатӣ ҳамчун шакли ҳимояи ҳуқуқ ба меҳнат» – Душанбе, 2023.

б) ҷумҳуриявӣ

-Конфронси ҷумҳуриявии илмӣ-амалии “Конститутсия ва низоми ҳуқуқии муосири Тоҷикистон: алоқамандии илм, ҳуқуқэҷоднамоӣ ва амалия”. Дар мавзӯӣ “Мафҳум ва мазмуни ҳуқуқ ба меҳнат тибқи Конститутсия ва қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон” Душанбе, 2020 с.;

- Конфронси ҷумҳуриявии илмӣ-амалии “30 - солагии Исқлолият: марҳилаҳои роҳи тайкарда, воқеият ва пешомадҳо”. Дар мавзӯӣ “Танзими конститутсионии ҳуқуқ ба меҳнат” Душанбе, 2021 с.;

- Конфронси ҷумҳуриявии илмӣ-амалии “Конститутсия ҳамчун омили устувории давлат”. Дар мавзӯӣ “Ташаккули танзимнамоии конститутсионии ҳуқуқ ба меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” Душанбе, 2022 с.;

Интишори натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои таҳқиқоти пешниҳодшуда дар асарҳои нашршудаи муаллиф, аз ҷумла дар 14 мақолаи илмӣ, ки 8-тои онҳо дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 6 мақола дар нашрияҳои дигар ба табъ расидаанд, инъикос ёфтаанд.

Сохтор ва ҳаҷми рисола ба ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқот мувофиқат мекунад. Рисола аз номгӯи ихтисорот, муқаддима, ду боб, ҳафт сархат (зербоб), хулоса, тавсияҳо ва рӯйхати сарчашмаҳо ва адабиёти истифодашуда иборат аст. Ҳаҷми умумии рисола 241 саҳифаро ташкил медиҳад.

МУҲТАВОИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддима муаллиф аҳаммият, дараҷаи таҳлилу баррасии мавзуи рисола асоснок карда, ҳадафҳо, вазифаҳо, объект ва предмети тадқиқотро муайян менамояд. Асосҳои методологӣ ва эипирикии он, навгонии илмии диссертатсия тавсиф гардида, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшуда мураттаб шудаанд, аҳаммияти назариявӣ ва амалии тадқиқот нишон дода шудааст.

Дар боби якуми рисола “**Асосҳои ҳуқуқӣ-конститутсионии ҳуқуқ ба меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” муаллиф масъалаҳои** мафҳум ва моҳияти конститутсионии ҳуқуқ ба меҳнат, танзими ҳуқуқии он дар қонунгузории миллӣ ва санадҳои байналмилалӣ, инчунин мавқеи ҳуқуқ ба меҳнат дар низоми ҳуқуқу озодиҳои инсон ва алоқамандии он бо дигар ҳуқуқҳои инсонро таҳлил намудааст.

Дар зербоби боби якум “**Мафҳум ва моҳияти конститутсионии ҳуқуқ ба меҳна**т ” муаллиф қайд менамояд, ки дар низоми ҳуқуқҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва фарҳангии инсон ҳуқуқ ба меҳнат мавқеи хосаеро ишғол мекунад, ки ҳуқуқи ҳар як шахсро ба имконияти ба даст овардани даромад бо меҳнате, ки худаш озодона интихоб мекунад ва ё озод ба он розигӣ медиҳад, дар бар мегирад.

Дар Тоҷикистон ҳуқуқ ба меҳнат дар сатҳи конститутсионӣ дар Конститутсияи ҶШС Тоҷикистон аз соли 1937 муқаррар карда шуда буд. Дар Конститутсияи мазкур ин ҳуқуқ ҳамчун ҳуқуқ ба гирифтани кори кафолатнок бо мӯзд, мувофиқи миқдор ва сифат ва вазифаи ҷамъият дар

бобати бо кор таъмин намудани шаҳрвандон ва одилона додани ҳаққи онҳо, муқаррар карда шуда буд. Конститутсияи ҶШС Тоҷикистон аз соли 1978 ин ҳуқуқро васеъ ва мушаххас карда, муқаррар кард, ки ҳуқуқ ба меҳнат на танҳо ҳуқуқи шаҳрвандро ба гирифтани кори кафолатнок, балки инчунин ҳуқуқи интихоби касб, навъи машғулият ва кор мувофиқи хоҳиш, қобилият, тайёрии касбӣ, маълумот ва бо назардошти талаботи иҷтимоӣ, дар бар мегирад. Танзими ин ҳуқуқ дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 1994 тасдиқи конститутсионии худро низ пайдо кардааст.

Дар натиҷаи таҳқиқоти анҷомдодашуда рисоланавис ба хулосае омад, ки танзими ҳуқуқи-конститутсионӣ ҳуқуқ ба меҳнатро ба ду намуд – бавосита ва бевосита ҷудо кардан мумкин аст. Навъи якум маънои дар конститутсия мавҷуд набудани танзими мустақили ин ҳуқуқро ҳамчун ҳуқуқи субъективии мустақил дорад (ИМА, Япония). Ин ҳуқуқ ба мазмуни ҳуқуқҳои дигар (масалан, ҳуқуқ ба пешбурди фаъолияти иқтисодӣ) дохил мешавад. Навъи дуюм маънои онро дорад, ки ҳуқуқ ба меҳнат ва унсурҳои асосии он бевосита дар конститутсияи давлат муқаррар шудааст. Ҳамзамон, ин мустаҳкамкунӣ метавонад чаҳор равиш дошта бошад - танзими мусбӣ (ҳуқуқ ба меҳнат), танзими манфӣ (озодии меҳнат), ҳамчун самти арзишӣ (ҳамчун принсипи асосҳои сохти конститутсионӣ) ва ҳамчун уҳдадории конститутсионӣ.

Дар давоми зербоби мазкур муаллиф таносуби байни категорияҳои «озодии меҳнат» ва «ҳуқуқ ба меҳнат» омӯхта, ба хулосае омад, ки он аз нақш ва дараҷаи иштироки давлат дар ин раванд бармеояд. Категорияи «ҳуқуқ» дорои хусусияти бадастомада, яъне табиати мусбӣ дорад, дар ҳоле ки категорияи «озодӣ» хусусияти табиӣ дорад, яъне аз худи табиати одам бармеояд. Дар ин замина, муносибатҳои меҳнатӣ, ба андешаи рисоланавис, аз доираи умумии ҳуқуқи инсон ҷудо мешаванд, бо сабаби он, ки мазмуни онро ваколатҳое ташкил медиҳанд, ки ҳам ба «ҳуқуқи инсон» ва ҳам «озодии инсон» хосанд. Дар заминаи омӯзиши ҳуқуқ ба меҳнат, хусусияти табиии ин муносибатҳо бо саволе вобаста аст, ки шахс метавонад кор кунад ё накунад, вале дигар ҷиҳатҳои муносибатҳои меҳнатӣ хусусияти мусбӣ доранд ва аз нақши давлат дар танзими ин раванд вобастаанд. Бинобар ин, рисоланавис мешуморад, ки категорияҳои «ҳуқуқ ба меҳнат» ва «озодии меҳнат»-ро метавон ҳамчун мафҳумҳои якхела баррасӣ кард, ки ба танзими конститутсионӣ ва ҳуқуқии муносибатҳои меҳнатӣ нигаронида шудаанд.

Дар зербоби дуюм "**Танзими ҳуқуқии ҳуқуқ ба меҳнат дар қонунгузории миллӣ ва санадҳои байналмилалӣ"** рисоланавис танзими ҳуқуқӣ–конститутсионии ҳуқуқ ба меҳнатро таҳлил намудааст.

Рисоланавис қайд менамояд, ки танзими ҳуқуқи-конститутсионӣ ҳуқуқ ба меҳнат, ки дар доираи васеи санадҳои меъёрӣ амалӣ карда мешавад. Вобаста ба ин ӯ таҳкид менамояд, ки дар адабиёти ҳуқуқӣ оид ба танзими муносибатҳои меҳнатӣ, ки аз мазмуни ҳуқуқи конститутсионии инсон ба меҳнат бармеоянд, ду мавқеи асосиро муайян кардан мумкин аст, ки онҳоро метавон шартан ба «маҳдуд» ва «васеъ» ҷудо намуд. Дар доираи мавқеи аввал, муаллифон қайд мекунанд, ки байни қонунгузории меҳнат ва дигар санадҳои фарогирандаи меъёрҳои ҳуқуқи меҳнатӣ, ки одатан хусусияти комплексӣ доранд, бояд фарқият гузошт. Ба ин гуна санадҳо, муаллифон муқаррароти қонунгузории граждании, маъмурӣ ва ҷиноятиро марбут медонанд. Дар доираи мавқеи дуюм, қонунгузории меҳнат ин ҳамаи санадҳои меъёрии ҳуқуқие мебошанд, ки муносибатҳои меҳнатиро танзим намудаанд.

Дар асоси таҳлили гузаронидашуда муаллиф ба хулосае омад, ки танзими ҳуқуқӣ-конститутсионии ҳуқуқ ба меҳнат танзими семарҳила дорад: -дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, дар соҳаи ҳуқуқи инсон, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф кардааст ва дар қонунгузории соҳавӣ.

Дар давоми зербоб рисоланавис дар асоси таҳлили меъёрҳои конститутсионӣ қайд менамояд, ки танзими конститутсионии ҳуқуқ ба меҳнат мустақиман ва бавосита муқаррар карда мешавад. Ин ҳуқуқ бевосита дар моддаи 35 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар гардидааст. Танзими бавоситаи ҳуқуқ ба меҳнатро дар муқарраротҳои моддаҳои 12, 28, 37 ва 39, Конститутсия мушоҳида кардан мумкин аст.

Дар давоми зербоб муаллиф таҳлили танзими ҳуқуқ ба меҳнатро дар ҳуҷҷатҳои ҳуқуқи байналмилалӣ гузаронида, онро ба ду категория тақсим менамояд – умумӣ ва махсусгардонидашуда.

Ба категорияи якуми санадҳо тамоми санадҳои ҳуқуқии байналмилалие, ки ҳуқуқи инсонро ба таври умум танзим мекунанд – Эъломияи умумии ҳуқуқи башар, Паймони байналмилалӣ дар бораи ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ ва Паймони байналмилалӣ дар бораи ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангиро мансуб донистан мумкин аст. Категорияи дуюмро санадҳое ташкил медиҳанд, ки мавзӯи танзими онҳо ҷанбаҳои гуногуни ҳуқуқ ба меҳнат - Конвенсия дар бораи ҳифзи ҳуқуқҳои ҳамаи муҳоҷирони меҳнатӣ ва аъзоёни оилаҳои онҳо, Конвенсияҳо ва тавсияҳои МОТ мебошанд.

Баъдан, муаллиф қайд менамояд, ки дар танзими ҳуқуқ ба меҳнат қонунгузории махсуси соҳавӣ мавқеи муҳимро ишғол мекунад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қонунгузории меҳнат як гурӯҳи васеи санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқиеро дарбар мегирад, ки дар онҳо муносибатҳои меҳнатӣ

танзим мешаванд. Дар асоси ин муаллиф ба хулосае меояд, ки танзими соҳавии ҳуқуқ ба меҳнат дар санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқии зерин амалӣ карда мешавад: қонунҳо, аз ҷумла кодексҳо; санадҳои меъёрии ҳуқуқии зерқонунӣ (фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, низомномаҳо ва дастурҳои вазорату идораҳои гуногун); шартномаҳои меҳнатии локалӣ (созишномаҳои коллективӣ).

Дар зербоби сеюм боби мазкур “**Мавқеи ҳуқуқ ба меҳнат дар низоми ҳуқуқу озодиҳои инсон ва алоқамандии он бо дигар ҳуқуқҳои инсон**” рисоланавис мавқеи ҳуқуқ ба меҳнат дар низоми ҳуқуқу озодиҳои инсон таҳлил намудааст. Ба андешаи муаллиф, мушкилоти асосӣ дар он аст, ки то ҳол миёни олимон дар хусуси ба кадом гурӯҳи ҳуқуқҳо шомил будани ҳуқуқ ба меҳнат андешаи якранг вуҷуд надорад, ки ин муайянсозии алоқамандии ҳуқуқ ба меҳнатро бо дигар ҳуқуқҳои конститутсионии инсон мушкил менамояд. Рисоланавис қайд мекунад, ки дар илми ҳуқуқшиносӣ шумораи зиёди таснифоти ҳуқуқи инсон мавҷуданд, ки ба ҳуқуқ ба меҳнат низ дахл доранд. Дар доираи таҳқиқоти гузаронидашуда ӯ ду намуди таснифотро ҷудо намудааст - вобаста ба иштироки давлат дар таъмин ва татбиқсозӣ ва аз ҷиҳати мазмун ва хусусияти муносибатҳои танзимшаванда.

Дар доираи таснифоти якум ҳуқуқҳои инсон ба ҳуқуқҳои амали фавридошта ва барномавӣ ҷудо мешаванд. Дар асоси таҳлили гузаронидашуда муаллиф ба хулоса омад, ки ҳуқуқи мазкур сарфи назар аз он ки ба шумораи ҳуқуқҳои иқтисодӣ тааллуқ дорад, ҳуқуқи амали фавридошта мебошад. Мавқеи худро рисоланавис бо он асоснок менамоем, ки дар шароити муосир амалӣ кардани ин ҳуқуқ пеш аз ҳама ба худи шахс вобаста мебошад. Вазифаи давлат аз он иборат аст, ки барои иҷрои он шароити заруриро фароҳам оварад.

Дар доираи таснифоти дуюм ҳуқуқҳои инсон ба ҳуқуқҳои шахсӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ ҷудо мешаванд. Рисоланавис қайд менамояд, ки бештари муаллифони ватанӣ ва хориҷӣ ҳуқуқ ба меҳнатро ба категорияи ҳуқуқҳои иқтисодӣ дохил мекунанд. Ин мавқеъ бо он асоснок карда мешавад, ки маҳз ҳамин ҳуқуқ дар баробари ҳуқуқ ба моликият ва озодии фаъолияти соҳибкорӣ ба танзими муносибатҳои вобаста ба қонеъ гардонидани эҳтиёҷоти моддии шахс нигаронида шуда, барои ташаккулёбии дараҷаи зиндагии шаҳрвандон мусоидат менамояд.

Баъдан муаллиф таҳлили таъсири мутақобилаи ҳуқуқ ба меҳнат бо дигар ҳуқуқҳо гузаронда, қайд менамояд, ки он дар ду асос бунёд ёфтааст. Аввалан, робитае, ки дар натиҷаи он кафолати ҳам ҳуқуқ ба меҳнат ва ҳам

дигар ҳуқуқҳои субъективӣ таъмин мешавад, яъне таъсири мутақобилаи муҳофизатӣ-ҳимоявӣ. Ба ибораи дигар, ин навъи муносибат дар асоси он ташаккул меёбад, ки амалишавии ҳуқуқ ба меҳнат татбиқи ҳуқуқи дигари субъективиро кафолат медиҳад ва баръакс. Дуюм, ҳамкорӣ, ки дар натиҷаи он кӯмак дар татбиқи ҳам ҳуқуқ ба меҳнат ва ҳам дигар ҳуқуқҳои субъективӣ расонида мешавад, яъне робитаи таъминотӣ. Дар ин замина муносибатҳои мутақобила ба он асос ёфтааст, ки амалигардонии ҳуқуқ ба меҳнат инчунин имкони амалӣ шудани ҳуқуқи субъективии дигарро ба вуҷуд меорад ва баръакс.

Дар боби дуюми рисола **“Механизми амалигардонии ҳуқуқи конститутсионии шахс ба меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”** муаллиф масъалаҳои тартиби амалишавии ҳуқуқи конститутсионӣ ба меҳнат, кафолатҳои давлатӣ, маҳдудсозии ҳуқуқӣ-конститутсионӣ ва шаклу усулҳои ҳимояи ҳуқуқ ба меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистонро таҳлил намудааст.

Дар зербоби якуми боби дуюм “**Тартиби амалишавии ҳуқуқи конститутсионӣ ба меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”** муаллиф қайд менамояд, ки дар шароити имрӯза татбиқи ҳуқуқ ба меҳнат аҳамияти махсус пайдо мекунад. Суботи иҷтимоию иқтисодии давлат ва дар натиҷа, рушди устувори давлат аз бисёр ҷиҳат аз низоми муассир сохташудаи татбиқи ин категорияи ҳуқуқҳо вобаста аст. Рисоланавис қайд мекунад, ки дар Конститутсия ва қонунгузории кишвар ба ин масъала диққати махсус дода мешавад.

Дар натиҷаи таҳқиқоти гузаронидашуда рисоланавис ба хулоса омадааст, ки механизми амалишавии ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд дар соҳаи муносибатҳои меҳнатӣ маҷмуи воситаҳои ҳуқуқии танзимкунанда ва муҳофизатии сатҳҳои гуногун мебошад, ки бо ёрии онҳо ҳуқуқҳои субъективӣ ба амал бароварда мешаванд ва дар рафтори воқеии субъектҳо таҷассум мегарданд. Ба сифати унсурҳои механизми амалишавии ҳуқуқ ба меҳнат инҳо баромад мекунанд: - кафолати ҳуқуқу озодиҳои инсон (таъминот), масъалаҳои маҳдудкунии ҳуқуқи инсон ва механизмҳои ҳифзи ҳуқуқи инсон.

Раванди ба амал баровардани ҳуқуқ ба меҳнат ду марҳаларо дарбар мегирад - муқарраршавӣ ва таъминотӣ. Марҳилаи муқарраршавӣ масъалаҳои таҳкими ҳуқуқии механизмҳои татбиқ, вазъи ҳуқуқии шахси иштирокчии муносибатҳои меҳнатӣ ва мушаххас кардани доираи ҳуқуқу ӯҳдадориҳои корманд ва корфарморо дар бар мегирад. Марҳилаи таъминотӣ раванди амалишавии ҳуқуқҳои меҳнатии шахсро тавассути истифода аз усулҳо ва методҳои мувофиқ, ки ба кафолат ва ҳифзи ин категорияи ҳуқуқҳо нигаронида шудааст, дар назар дорад.

Дар зербоби дуюми боби мазкур **“Кафолатҳои давлатии ҳуқуқ ба меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”** рисоланавис масоили кафолатҳои давлатии ҳуқуқ ба меҳнатро таҳлил намудааст. Қайд карда мешавад, ки дар адабиёти ҳуқуқӣ доир ба ин масъала се ҷанбаи ба ҳам алоқаманд ҷудо карда мешаванд. Аввалан, ин масъалаҳо оид ба муайян кардани мафҳум ва мундариҷаи кафолатҳои ҳуқуқи инсон мебошанд. Сониян, масъалаҳое, ки бо муайян кардани мақоми ҳуқуқии онҳо алоқамананд. Сеюм, масъалаҳои амалинамоии бевоситаи кафолатҳо.

Таҳлили мавқеъҳои олимони ватанӣ ва хориҷӣ хусусиятҳои соҳавии танзими ҳуқуқи мазкурро нишон медиҳад. Олимони соҳаи ҳуқуқи конститутсионӣ ба мазмуни мафҳуми «кафолат» маҷмуи тадбирҳоеро дохил мекунанд, ки давлат бояд барои амалишавии ҳуқуқи субъективии мушаххас андешида, ҷанбаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва идеологиро дар бар мегирад, яъне дар мазмуни васеъ. Олимони соҳаи ҳуқуқи меҳнат категорияи «кафолатҳо»-ро тавассути призмаи воситаҳо ва усулҳои ҳуқуқӣ, ки ба таъмин ва ҳимояи ин ҳуқуқи мушаххаси субъективӣ нигаронида шудаанд, баррасӣ мекунанд, яъне дар мазмуни маҳдуд.

Ҳангоми омӯзиши кафолатҳои ҳуқуқи инсон таснифи онҳо муҳим мебошад. Дар натиҷаи таҳқиқи гузаронидашуда муаллиф ба хулосае омадем, ки кафолатҳои таъмин ва амалӣ намудани ҳуқуқ ба меҳнатро метавон ба се гурӯҳ ҷудо кард:

- кафолатҳои пеш аз муносибатҳои меҳнатӣ;
- кафолатҳое, ки дар раванди фаъолияти меҳнатӣ амалӣ мегарданд;
- кафолатҳое, ки барқарор намудани ҳуқуқҳои вайроншудаи меҳнатиро таъмин мекунанд.

Гурӯҳи якуми кафолатҳо ба ҳимояи манфиатҳои субъектҳо то лаҳзаи пайдоиши муносибатҳои меҳнатӣ (масалан, масъалаҳои марбут ба ҷустуҷӯи кор ва масъалаҳои шуғл) равона карда шудаанд.

Гурӯҳи дуюми кафолатҳоро, кафолатҳое ташкил медиҳанд, ки амалишавии ин ҳуқукро дар раванди фаъолияти меҳнатӣ таъмин менамоянд. Ин низоми кафолатҳо васеътарин буда, ба таъмини иҷрои ду ҷузъ – шароити зарурии меҳнат ва ҳифзи ҳуқуқу манфиатҳои кормандон ва корфармоён нигаронида шудааст.

Гурӯҳи сеюми кафолатҳо ба барқарор намудани ҳуқуқҳои меҳнатии поймолшудаи кормандон нигаронида шуда, чунин ҷиҳатҳоро дар бар мегирад - механизмҳои ҳимоя ва барқарор кардани ҳуқуқҳои поймолшуда ва ҷавобгарӣ барои вайрон кардани қонунгузории меҳнатӣ.

Дар доираи зербоби сеюми боби дуюм **“Маҳдудсозии ҳуқуқӣ-конститутсионии ҳуқуқи шахс ба меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”** рисоланавис хусусиятҳои маҳдудсозии ҳуқуқи мазкурро

таҳлил намудааст. Аз ҷумла, қайд карда мешавад, ки дар танзими ҳуқуқии масъалаҳои маҳдудияти ҳуқуқи инсон, танзими ҳуқуқӣ - конститутсионӣ онҳо дар қонунгузории дохилӣ накши муҳим мебозад. Дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон усули ба ҳам пайвастани банди умумӣ ва қайдҳои мушаххас истифода мешавад. Ҳамин тавр, асосҳои умумии татбиқи маҳдудиятҳо дар моддаҳои 14 ва 47 Конститутсия муқаррар карда шудаанд. Илова бар ин, дар як қатор моддаҳо маҳдудиятҳои бевоситаи ҳуқуқҳои инсон муқаррар шудаанд. Дар байни ин ҳуқуқҳо, ҳуқуқ ба меҳнат низ ҷудо мешавад. Ҳамин тавр, дар қ. 2 м. 35 Конститутсия муқаррар карда шудааст, ки «ҳама гуна маҳдудиятҳо дар муносибатҳои меҳнатӣ манъ аст». Дар навбати худ, дар қ. 4. муқаррар карда шудааст, ки «истифодаи меҳнати занон ва ноболиғон дар корҳои вазнин ва зеризаминӣ, инчунин дар корҳои шароити меҳнаташон зарарнок манъ аст». Ҳамин тариқ, дар Конститутсияи кишвар нисбат ба маҳдуд кардани ҳуқуқ ба меҳнат ҳам талаботҳои умумӣ ва ҳам махсусгардонидашуда муқаррар карда шудааст. Аслан, ин маҳдудиятҳо ҳамчун як роҳи танзим ва татбиқи ҳуқуқ ба меҳнат амал мекунанд. Ба ибораи дигар, Конститутсияи кишвар, ҳуқуқ ба меҳнатро мустаҳкам намуда, барои татбиқи ин ҳуқуқ сарҳадҳои мушаххас муқаррар кардааст. Инчунин, таҳлили меъёрҳои Конститутсия ва қонунгузории кишвар имкон медиҳад ба хулосае омад, ки маҳдудиятҳои ҳуқуқ ба меҳнат ҳам ҷанбаи объективӣ ва ҳам субъективӣ дошта метавонанд. Дар мавриди аввал сухан дар бораи ҳолатҳое меравад, ки ҳудуди фаъолияти меҳнатиро муқаррар мекунанд. Маҳдудиятҳои ҳуқуқи меҳнатӣ аз рӯи ҷанбаи субъективӣ муқаррар намудани маҳдудиятҳоро барои як гурӯҳи муайяни шахсон дар назар дорад.

Дар зербоби чоруми боби мазур **“Шакл ва усулҳои ҳимояи ҳуқуқ ба меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”** муаллиф шакл ва усулҳои ҳимояи ҳуқуқ ба меҳнат таҳлил намудааст. Муаллиф қайд менамояд, ки дар заминаи таъмини ҳуқуқ ба меҳнат ду категория ҷудо карда мешавад: «ҳифзи ҳуқуқ ба меҳнат» ва «ҳимояи ҳуқуқ ба меҳнат». Мафҳуми якум профилактикӣ буда, хусусияти пешгирикунанда дорад ва дуюм бошад, барқароркунанда аст. Ин далел дар мисоли ҳуқуқ ба меҳнат, ки дар он категорияи «ҳифзи ҳуқуқ ба меҳнат» ҳамчун маҷмуи тадбирҳое амал мекунад, ки аз ҷониби мақомоти ваколатдор оид ба таъмини шароити мувофиқи меҳнат андешида мешаванд, равшан дида мешавад. Дар навбати худ, «ҳимояи ҳуқуқ ба меҳнат» ҳамчун механизми барқарорсозӣ дар ҳолати вайрон кардани ҳуқуқҳои меҳнатӣ баромад мекунад. Ин тадбирҳо аз ҷониби субъектҳои дахлдор бо шакл ва усулҳои муқаррарнамудаи қонунгузорӣ амалӣ карда мешаванд.

Дар давоми зербоб рисоланавис усулҳои ҳимояи ҳуқуқи шаҳрвандон ба меҳнатро ба се зернизом, вобаста ба нақш ва дараҷаи иштироки давлат дар механизми ҳуқуқи инсон ҷудо намудаст. Аввалан, ин усулҳои ҳимояи ҳуқуқҳои меҳнатӣ мебошанд, ки дар онҳо иштироки давлат маҳдуд аст, яъне давлат дар ҳалли мушкилотҳои ба миён омада бевосита иштирок намекунад – ин муҳофизати мустақилона, ҳимояи дастҷамъона ва ҳимояи мақомоти иттифоқҳои касаба мебошанд. Усули дуюм нақши давлатро дар ҳалли баҳсҳои меҳнатӣ ҳамчун ҳаками мустақил - арбитражи меҳнатӣ, ҳимояи судии ҳуқуқҳои меҳнатӣ тавсиф мекунад. Сеюм, усули ниҳоӣ, ки тавассути онҳо давлат, бо мақомоти худ дар ҳалли ҳолатҳои баҳсноки меҳнатӣ иштирок менамоянд, ин ҳимояи ҳуқуқи меҳнат аз ҷониби мақомоти давлатӣ мебошад.

Дар асоси ин, дар адабиёти ҳуқуқӣ ду намуди ҳимояи ҳуқуқҳои субъективӣ, аз ҷумла ҳуқуқ ба меҳнат – ҳуқуқӣ ва ғайриҳуқуқӣ ҷудо карда шудаанд. Бинобар ин хулоса баровардан мумкин аст, ки ҳимояи мустақилона, ҳимояи коллективӣ ва ҳимояи мақомоти иттифоқҳои касаба ба низоми ғайриҳуқуқии ҳимояи ҳуқуқҳои шаҳрвандон ва ҳамаи дигар, ҳам дар шакли судӣ ва ҳам дар шакли маъмурию ҳуқуқӣ – ба ҳуқуқӣ дохил мешаванд.

ХУЛОСА

1. Дар низоми ҳуқуқҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва фарҳангии инсон ҳуқуқ ба меҳнат мавқеи хосаеро ишғол мекунад, ки ҳуқуқи ҳар як шахсро ба имконияти ба даст овардани даромад бо меҳнате, ки худаш озодона интихоб мекунад ва ё озод ба он розигӣ медиҳад, дар бар мегирад. Ҳуқуқ ба меҳнат ҳамчун ҳуқуқи конститутсионии шаҳрвандон таърихи нисбатан нав дорад. Эътироф шудааст, ки ҳуқуқ ба меҳнат дар конститутсияҳои даври сеюм таҳия шудааст, яъне баъди ба охир расидани Ҷанги дуюми ҷаҳон. **[10-М].**

2. Бори аввал дар Тоҷикистон ҳуқуқ ба меҳнат дар сатҳи конститутсионӣ дар Конститутсияи ҶШС Тоҷикистон аз соли 1937 муқаррар карда шуда буд. Дар Конститутсияи мазкур ин ҳуқуқ ҳамчун ҳуқуқ ба гирифтани кори кафолатнок бо музд, мувофиқи миқдор ва сифат ва вазифаи ҷамъият дар бобати бо кор таъмин намудани шаҳрвандон ва одилона додани ҳаққи онҳо, муқаррар карда шуда буд. Конститутсияи ҶШС Тоҷикистон аз соли 1978 ин ҳуқуқро васеъ ва мушаххас карда, муқаррар кард, ки ҳуқуқ ба меҳнат на танҳо ҳуқуқи шаҳрвандро ба гирифтани кори кафолатнок, балки инчунин ҳуқуқи интихоби касб, навъи машғулият ва кор мувофиқи хоҳиш, қобилият, тайёрии касбӣ, маълумот ва бо назардошти талаботи иҷтимоӣ, дар бар мегирад. Танзими ин ҳуқуқ дар

Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 1994 тасдиқи конститутсионии худро низ пайдо кардааст. **[8-М].**

3. Дар натиҷаи таҳқиқоти анҷомдодашуда мо ба хулосае омадем, ки танзими ҳуқуқи-конститутсионӣ ҳуқуқ ба меҳнатро ба ду намуд – бавосита ва бевосита ҷудо кардан мумкин аст. Навъи якум маънои дар конститутсия мавҷуд набудани танзими мустақили ин ҳуқуқро ҳамчун ҳуқуқи субъективии мустақил дорад. Навъи дуюм маънои онро дорад, ки ҳуқуқ ба меҳнат ва унсурҳои асосии он бевосита дар конститутсияи давлат муқаррар шудааст. **[2-М].**

4. Дар асоси таҳқиқоти гузаронидашуда оид ба муайян кардани таносуби байни категорияҳои «озодии меҳнат» ва «ҳуқуқ ба меҳнат» ба хулосае омадем, ки он аз нақш ва дараҷаи иштироки давлат дар ин раванд бармеояд. Метавон гуфт, ки ин муносибатҳои ҳуқуқӣ хусусияти маҷмӯӣ доранд, яъне ҳуқуқ ба меҳнат, сарфи назар аз хусусияти табиӣ- ҳуқуқии худ, хусусиятҳои хоси ҳуқуқи позитивӣ дорад. Бинобар ин, мо чунин мешуморем, ки категорияҳои «ҳуқуқ ба меҳнат» ва «озодии меҳнат»-ро метавон ҳамчун мафҳумҳои якхела баррасӣ кард, ки ба танзими конститутсионӣ ва ҳуқуқии муносибатҳои меҳнатӣ нигаронида шудаанд.

5. Дар асоси омӯзиши адабиёти ҳуқуқии ватанӣ ва хориҷӣ ба хулосае омадем, ки танзими конститутсионию ҳуқуқии ҳуқуқ ба меҳнат танзими семарҳила дорад: -дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар соҳаи ҳуқуқи инсон, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф кардааст ва дар қонунгузории соҳавӣ. **[4-М], [5-М].**

6. Тавре таҳлили таъсири мутақобилаи ҳуқуқ ба меҳнат бо дигар ҳуқуқҳо нишон медиҳад, он дар ду асос бунёд ёфтааст. Аввалан, робитае, ки дар натиҷаи он кафолати ҳам ҳуқуқ ба меҳнат ва ҳам дигар ҳуқуқҳои субъективӣ таъмин мешавад, яъне таъсири мутақобилаи муҳофизатӣ-ҳимоявӣ. Дуввум, ҳамкорӣ, ки дар натиҷаи он кӯмак дар татбиқи ҳам ҳуқуқ ба меҳнат ва ҳам дигар ҳуқуқҳои субъективӣ расонида мешавад, яъне робитаи таъминотӣ. **[12-М].**

7. Раванди амалишавии ҳуқуқ ба меҳнат ду марҳаларо дарбар мегирад - муқарраршавӣ ва таъминотӣ. Марҳилаи муқарраршавӣ масъалаҳои таҳкими ҳуқуқии механизмҳои татбиқ, вазъи ҳуқуқии шахси иштирокчии муносибатҳои меҳнатӣ ва мушаххас кардани доираи ҳуқуқу ӯҳдадориҳои корманд ва корфарморо дар бар мегирад. Марҳилаи таъминотӣ раванди амалишавии ҳуқуқҳои меҳнатии шахсро тавассути истифода аз усулҳо ва методҳои мувофиқ, ки ба кафолат ва ҳифзи ин категорияи ҳуқуқҳо нигаронида шудааст, дар назар дорад.

8. Дар натиҷаи таҳқиқи гузаронидашуда мо ба хулосае омадем, ки кафолатҳои таъмин ва амалӣ намудани ҳуқуқ ба меҳнатро метавон ба се

гурӯҳ ҷудо кард: кафолатҳои пеш аз муносибатҳои меҳнатӣ; кафолатҳое, ки дар раванди фаъолияти меҳнатӣ амалӣ мегарданд; кафолатҳое, ки барқарор намудани ҳуқуқҳои вайроншудаи меҳнатиро таъмин мекунанд.

9. Дар Конститутсияи кишвар нисбат ба маҳдуд кардани ҳуқуқ ба меҳнат ҳам талаботҳои умумӣ ва ҳам махсусгардонидашуда муқаррар карда шудааст. Аслан, ин маҳдудиятҳо ҳамчун як роҳи танзим ва татбиқи ҳуқуқ ба меҳнат амал мекунанд. Ба ибораи дигар, Конститутсияи кишвар, ҳуқуқ ба меҳнатро мустаҳкам намуда, барои татбиқи ин ҳуқуқ сарҳадҳои мушаххас муқаррар кардааст. Инчунин, таҳлили меъёрҳои Конститутсия ва қонунгузории кишвар имкон медиҳад ба хулосае омад, ки маҳдудиятҳои ҳуқуқ ба меҳнат ҳам ҷанбаи объективӣ ва ҳам субъективӣ дошта метавонанд. Дар мавриди аввал сухан дар бораи ҳолатҳое меравад, ки ҳудуди фаъолияти меҳнатиро муқаррар мекунанд. Маҳдудиятҳои ҳуқуқи меҳнатӣ аз рӯи ҷанбаи субъективӣ муқаррар намудани маҳдудиятҳоро барои як гурӯҳи муайяни шахсон дар назар дорад. **[13-М].**

10. Дар заминаи таъмини ҳуқуқ ба меҳнат ду категория ҷудо карда мешавад: «ҳифзи ҳуқуқ ба меҳнат» ва «ҳимояи ҳуқуқ ба меҳнат». Мафҳуми якум профилактикӣ буда, хусусияти пешгирикунанда дорад ва дуюм бошад, барқароркунанда аст.

11. Усулҳои ҳимояи ҳуқуқи шаҳрвандон ба меҳнат дар се зернизом, вобаста ба нақш ва дараҷаи иштироки давлат дар механизми ҳуқуқи инсон ташаккул меёбанд. Аввалан, ин усулҳои ҳимояи ҳуқуқҳои меҳнатӣ мебошанд, ки дар онҳо иштироки давлат маҳдуд аст, яъне давлат дар ҳалли мушкилотҳои ба миён омада бевосита иштирок намекунад – ин худмуҳофизати инфиродӣ, ҳимояи дастҷамъона ва ҳимоя аз ҷониби мақомоти иттифоқҳои касаба мебошанд. Усули дуюм нақши давлатро дар ҳалли баҳсҳои меҳнатӣ ҳамчун ҳаками мустақил - арбитражи меҳнатӣ, ҳимояи судии ҳуқуқҳои меҳнатӣ тавсиф мекунад. Сеюм, усули ниҳоӣ, ин он усулҳое мебошад, ки тавассути онҳо давлат, дар симои мақомоти худ дар ҳалли ҳолатҳои баҳсноки меҳнатӣ бевосита иштирок мекунад. **[14-М].**

Дар натиҷаи таҳқиқоти анҷомдодашудаи илмӣ аз ҷониби муаллиф тавсияҳои зерини хусусияти амалӣ пешниҳод карда шудаанд:

1. Қонунгузории меҳнат бештар ба тадбирҳои ҳифзкунанда оид ба таъмини ҳуқуқ ба меҳнат нигаронида шудааст, дар ҳоле ки тадбирҳои муҳофизатӣ -барқароркунанда пурра инъикос нагардидаанд. Ба ин муносибат мо пешниҳод менамоем, ки ба қонунгузории кишвар тағйироти дахлдор ворид карда шавад. Ҳамин тавр, мо дар асоси омӯзиши танзими конститутсионии ҳуқуқ ба меҳнат дар кишварҳои хориҷӣ пешниҳод менамоем, ки моддаи 35 қисми 5-и Конститутсия бо мазмуни зайл илова

карда шавад: «Шаҳрвандон ба ҳимояи ҳуқуқҳои меҳнатӣ барои таъмини манфиатҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии худ ҳуқуқ доранд, аз ҷумла ҳуқуқи муттаҳид шудан дар иттифоқҳои касаба, бастани шартномаҳои (созишномаҳои) коллективӣ ва ҳуқуқ ба баҳсҳои меҳнатии инфиродӣ ва коллективиро бо истифода аз усулҳои муқаррарнамудаи қонун барои ҳалли онҳоро доранд”. **[7-М].**

2. Бо мақсади баланд бардоштани самаранокии ҳимояи маъмурии ҳуқуқи шаҳрвандон ба меҳнат ва мутобиқат он ба талаботи моддаҳои 14 ва 35 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод менамоем, ки ба қисми 3 моддаи 7, қисми 2 моддаи 23, қисми 3 моддаи 31, қисми 1 моддаи 54, қисми 1 модаи 55, қисми 1 моддаи 56, қисми 1 моддаи 225, сархати 5 қисми 1 моддаи 291, қисми 3 моддаи 342-и Кодекси меҳнатии Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйиру иловаҳо ворид карда шуда, баъди калимаи “суд” ибораи “ва мақомоти ваколатдори давлатӣ дар соҳаи меҳнат” ворид карда шавад. Ҳамчунин ба қисми 2, моддаи 15-и Кодекси меҳнатии Ҷумҳурии Тоҷикистон баъд аз ибораи “санади судӣ,” ибораи “санади мақомоти ваколатдори давлатӣ дар соҳаи меҳнат” низ ворид карда шавад. **[1-М].**

3. Дар татбиқи меъёрҳои танзимкунандаи соҳаи меҳнат, ба ақидаи мо, як қатор носозгориҳо мавҷуданд, ки шарҳи дурустро тақозо мекунанд. Мисол, мутобиқи талаботи банди 2-и қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 апрели соли 2018, № 197 “Дар бораи Номгӯйи соҳаҳо, истеҳсолот, кор, касб ва вазифаҳо (мансабҳо), шароити пешниҳод ва давомнокии рухсатӣ барои собиқаи кории давомнок” ба кормандоне, ки дар як соҳа ё дар як ташкилот муддати дароз кор карда, дорои собиқаи кории давомнок мебошанд, аз ҷониби корфармо дар мувофиқа бо намояндагони кормандон то 10 рӯзи тақвимӣ рухсатии иловагӣ дода мешавад. Талаботи қарори мазкур дар хусуси собиқаи кории давомнок дар як соҳа ё як ташкилоти айни ҳол фаъолияткунанда ё пештар фаъолият карда норавшан буда, нофаҳмиҳоро ба вуҷуд меорад.

Мушкилоти дар боло овардашуда равшан нишон медиҳад, ки барои амалишавии ҳуқуқ ба меҳнат танзими ҳуқуқӣ аҳамияти аввалиндараҷа дорад. Аз сабаби норавшании муқаррароти санадҳои меъёрии ҳуқуқии пешниҳодшуда ҳолатҳое ба миён омада метавонанд, ки боиси вайрон шудани ин ҳуқуқ мегарданд. Аз ин лиҳоз, мо чунин мешуморем, ки бо мақсади дастгирии иҷтимоии синфи корманд ба қарори мазкур ё ба моддаи 1-и Кодекси меҳнатии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъғийру иловаҳо ворид карда шуда, мафҳуми собиқаи кории давомнок дар шакли «Собиқаи кории давомнок- фосилаи бетанафуси вақте, ки корманд тибқи шартномаи меҳнатӣ дар як соҳа ё як ташкилот кор кардааст» зерин ифодаи худро меёфт.

4. Зарур мешуморем, ки ба қ. 2 моддаи 7 Қонуни ҶТ «Дар бораи вазъи ҳуқуқии шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» тағйиру иловаҳо ворид карда, он дар шакли зайл баён карда шавад: - «Шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд, ки барои истиқомати доимӣ ва ё муваққатан ба Ҷумҳурии Тоҷикистон омадаанд, метавонанд ба фаъолияти муайяни меҳнатӣ машғул шаванд, ба шарте ки ин ба мақсади ба Ҷумҳурии Тоҷикистон омадани онҳо мувофиқ бошад".

Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои илмии тақризшаванда ва тавсиякардаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон чоп шудаанд:

[1-М]. Сангинов Д.Ш., Назаров Д.Қ., Мирзозода, Ш.М. Баъзе пешниҳодҳо оид ба такмили Кодекси меҳнатии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Ш.М. Мирзозода, Д.Ш. Сангинов, Д.Қ. Назаров // Идоракунии давлатӣ. – 2021. – №1 (50). – С. 131-142. ISSN 2664-0651.

[2-М]. Мирзозода, Ш.М. Танзими конститутсионии ҳуқуқи меҳнат[Матн] / Ш.М. Мирзозода // Идоракунии давлатӣ. – 2021. – №4/2 (54). – С. 210-215. ISSN 2664-0651.

[3-М]. Назаров Д.Қ., Мирзозода, Ш.М. Танзими ҳуқуқии меҳнати кормандони дар ду (якчанд) ҷойи коркунанда [Матн] / Ш.М. Мирзозода, Д.Қ. Назаров // Маҷаллаи академии ҳуқуқ. – 2021. – №4 (40). – С. 140-144. ISSN 2305-0535.

[4-М]. Назаров Д.Қ., Мирзозода, Ш.М. Хусусияти ҳуқуқии ухдадориҳои давлатҳои иштирокчии Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ [Матн] / Ш.М. Мирзозода, Д.Қ. Назаров // Давлатшиносӣ ва ҳуқуқи инсон. – 2021. – № 3 (23). – С. 264-175. ISSN 2414 – 9217

[5-М]. Мирзозода, Ш.М. Танзими ҳуқуқии ҳуқуқ ба меҳнат дар қонунҳо ва дигар санадҳои зерқонунии соҳавӣ[Матн] / Ш.М. Мирзозода // Идоракунии давлатӣ. – 2022. – №4/2 (59). – С. 307-311. ISSN 2664-0651.

[6-М]. Диноршоҳ А.М., Мирзозода, Ш.М. Танзими ҳуқуқии ҳуқуқ ба меҳнат дар қонунгузории миллӣ[Матн] / Ш.М. Мирзозода, А.М. Диноршоҳ // Идоракунии давлатӣ. – 2023. №4-1 (62). – С. 143-153. ISSN 2664-0651.

[7-М]. Диноршоҳ А.М., Мирзозода, Ш.М. Танзими ҳуқуқии ҳуқуқ ба меҳнат дар конститутсия [Матн] / Ш.М. Мирзозода, А.М. Диноршоҳ // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2023, №6. – С. 252-258. ISSN 2413 – 5151

[8-М]. Диноршоҳ А.М., Мирзозода, Ш.М. Эволютсияи таъмини конститутсионии ҳуқуқи меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / А.М. Диноршоҳ, Ш.М. Мирзозода // Маҷаллаи академии ҳуқуқ.– Душанбе, 2023., №2 (46) – С. 128-133.

Мақолаҳои илмие, ки дар маҷмӯаҳо ва дигар нашрияҳои илмӣ-амалӣ чоп шудаанд:

[9-М]. Мирзозода, Ш.М. Конституционное регулирование права на труд [Текст] / Ш.М. Мирзозода // Материалы республиканской научно-практической конференции «30 лет независимости: этапы пройденного пути, реалии и перспективы». – Душанбе, 2021. – С. 140-143.

[10-М]. Мирзозода, Ш.М. Эволюция конституционного закрепления права на труд в Республике Таджикистан [Текст] / Ш.М. Мирзозода // Материалы республиканской научно-практической конференции «Конституция-как фактор стабильности государства»– Душанбе, 2022. – С. 256-263.

[11-М]. Мирзозода, Ш.М. Регламентация права на труд в международных документах [Текст] / Ш.М. Мирзозода // Вестник филиала Московского государственного университета имени М.В.Ломоносова в городе Душанбе. – 2022. – №2 (24). – С. 98-107.

[12-М]. Салохидинова С.М., Мирзозода, Ш.М. Соотношение права на труд и свободы предпринимательской деятельности [Текст] / Ш.М. Мирзозода, С.М. Салохидинова // Материалы международной научно-практической конференции «XII Ломоносовские чтения» посвященной Дню таджикской науки и 30-летию установления дипломатических отношений между РТ и РФ – Душанбе, 2022. – С. 626-629.

[13-М]. Диноршоҳ А.М., Мирзозода, Ш.М. Некоторые вопросы ограничения права на труд [Текст] / Ш.М. Мирзозода, А.М. Диноршоҳ // Материалы международной научно-практической конференции «XIII Ломоносовские чтения» посвященной 115-летию академика Б. Гафурова. – Душанбе, 2023. – С. 122-130.

[14-М]. Мирзозода, Ш.М. Худмуҳофизат ҳамчун шакли ҳимояи ҳуқуқ ба меҳнат [Матн] / Ш.М. Мирзозода // Маводи конференсияи байналмилаии илмӣ-амалии «Тоҷикон дар оинаи таърих» бахшида ба 115 -солагии академик Б. Ғафуров – Душанбе, 2023. – С. 135-139.

Ба чоп __.02.2024 иҷозат дода шуд. Андозаи 60x84 1/16.
Коғази офсет. Чопи офсет. Гарнитураи Times New Roman Tj.
Ҷузъи чопии шартӣ 2,0.
Теъдоди нашр ___ нусха. Супориши № ___.

ТАДЖИКСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

УДК: 342(575.3)
ББК: 67.400 (2Т)
М-63

На правах рукописи

МИРЗОЗОДА ШАХРИЁР МУНАВАР

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВАЯ РЕГЛАМЕНТАЦИЯ И РЕАЛИЗАЦИЯ ПРАВА ЧЕЛОВЕКА НА ТРУД В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – Конституционное право; конституционный судебный процесс; правовое регулирование местной власти

ДУШАНБЕ – 2024

Диссертация выполнена на кафедре конституционного и административного права юридического факультета Таджикского национального университета

Научный руководитель:	**Диноршох Азиз Мусо** – доктор юридических наук, профессор, первый заместитель, заместитель исполнительного директора по науке, инновациям и международному сотрудничеству филиала Московского государственного университета имени М.В. Ломоносова в городе Душанбе
Официальные оппоненты:	**Зоир Джурахон Маджидзода** – доктор юридических наук, профессор, главный научный сотрудник отдела государства и права Института философии, политологии и права имени А.М. Баховаддинова Национальной Академии наук Таджикистана
	Каримзода Умар Карим – кандидат юридических наук, начальник кафедры государственно-правовых дисциплин факультета №2 Академии Министерства внутренних дел Республики Таджикистан
Ведущее учреждение:	Межгосударственное образовательное учреждения высшего образования Российско-Таджикский (Славянский) университет

Защита диссертации состоится «20» апреля 2024 г. в 10^{00} часов на заседании диссертационного совета 6D.КОА-019 при Таджикском национальном университете (734025, г. Душанбе, ул. Буни Хисорак, зал диссертационного совета юридического факультета ТНУ).

С диссертацией можно ознакомиться на сайте www.tnu.tj и в центральной научной библиотеке Таджикского национального университета (734025, г. Душанбе, проспект Рудаки, 17).

Автореферат разослан «____» ____________ 2024 г.

Учёный секретарь диссертационного совета,
доктор юридических наук, доцент **Гадоев Б.С.**

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. В сегодняшнем глобализационном мире, в котором происходить унификация экономических систем стран мира, расширении миграционных процессов трудовая деятельность приобретает особое значение. Данный вид человеческой деятельности, осуществляется на благо самого человека, его семьи и общества в целом. Однако, несмотря на значимость трудовой деятельности в развитии государства, общества и личности, в обеспечении и реализации данной деятельности наблюдаются большие проблемы на глобальном мировом уровне. Проблема занятости для большинства государств мира является актуальной, в независимости от вида экономической системы государства – будь то командно-административная система, либо рыночная экономика.

При этом мировое сообщество уделяет особое внимание обеспечению и защите права на труд. Со стороны универсальных и специализированных органов ООН разработаны и приняты ряд международных актов, которые в своей совокупности образуют международные стандарты в области обеспечения права на труд. Данные положения последовательно нашли отражение в Конституции и трудовом законодательстве Республики Таджикистан. Несмотря на это в трудовых отношениях сохраняются и проблемы обеспечения свободы труда, запрета принудительного труда и дискриминации в данной сфере, конституционно-правового установления и реализации отдельных разновидностей конституционных прав человека и гражданина в сфере трудовой деятельности, объединенных общим понятием конституционного права на труд.

На наличие определенных проблем в данном направлении указывал и Основатель мира и национального единства Лидер нации, Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон. Так, в ходе своего послания парламенту страны от 26.01.2021 года он отметил, что «в политике государства и Правительства Таджикистана важное место занимают регулирование трудовых отношений, развитие трудового рынка и трудоустройство населения. Но, следует сказать, что в соответствии с анализом профессиональный уровень рабочих не отвечает требованиям рынка труда, поэтому этот вопрос нуждается в основательном осмыслении»[1].

[1] Послание Президента РТ в Маджлиси Оли Республики Таджикистан от 21 января 2021 г. Электронный ресурс: [Текст]. – Режим доступа: URL: http://www.president.tj.

Актуальность теме исследования также придает тот факт, что коренные преобразования, которые произошли в Таджикистане за последние 30 лет существенным образом затронули экономические основы построения государственности. Данные преобразования, опираются на конституционном признании многообразия форм собственности, свободы предпринимательской и экономической деятельности свободной конкуренции. Указанные конституционные положение оказали существенное влияние и на содержание конституционно-правовой и законодательной регламентации в сфере трудовой деятельности, в том числе в части обеспечения возможности и потребности человека и гражданина в свободном выборе своего отношения к трудовой деятельности, обеспечения разносторонних конституционных прав и свобод в сфере труда.

Закрепление в Конституции Таджикистана таких международных принципов и стандартов в области обеспечения права на труд, как «свобода труда», «запрет принудительного труда», «создание благоприятных условий труда» стали одной из конституционных основ перехода от командно-административной экономики к рыночной экономике. В новых экономических условиях актуальным остается исследование сущности труда, трудовой деятельности и связанных с ними положений о свободе труда и праве на труд; соотношения категорий «свобода труда» и «право на труд»; основных черт и особенностей международных трудовых стандартов и положений современного конституционного законодательства; состояния конституционно-правового регулирования свободы труда и права на труд человека и гражданина в Республике Таджикистан, гарантий, ограничений и защиты их реализации.

Степень научной разработанности. Вопросы регламентации и реализации права на труд являются одной из актуальнейших проблем конституционного права практически во всех странах мира, в том числе и Республики Таджикистан. Деятельность Правительства Республики Таджикистан направлена решение вопросов, связанных с обеспечением занятости населения, создание эффективного инвестиционного климата и тем самым повышение благосостояния населения, и важным подспорьем в данном направлении является научная деятельность, в рамках которой проводятся различные научные исследования и вырабатываются предложения по совершенствованию процесса регулирования и реализации права на труд.

При этом, следует подчеркнуть, что в отечественной юридической науке, вопросам правовой регламентации и реализации права на труд, к сожалению, уделено недостаточно внимания.

Так, вопросы становления и развития трудового законодательства и внедрение международных стандартов в области труда изучены такими авторами, как Г.М. Бобокалонов[2] и Д.К. Назаровым[3]. Ряд вопросов осуществления права на труд, изложены в работах Р.Б. Бозорова[4], Э.Д.Кабутова[5], Д.Ш. Сангинова[6], М.З. Рахимзода[7], Ш.Дж. Шарифова[8] и Н. Шонасриддинова[9]. Регулирование трудовой деятельности отдельных категорий субъектов, в частности женщин, детей и инвалидов нашли свое отражение в работах С.Ю. Алимова[10] С.М. Бухориевой[11],. О.Э. Рахмон[12]. Проблемам защиты прав трудящихся-мигрантов посвящены диссертационные исследования Х.Х. Давлатова[13] З.А. Икроми[14] и Н.Р. Махмадуллозода (Н.Р. Махмадуллоев)[15].

---

[2] См.: Бобокалонов Г.М. Становление и развитие трудового законодательства в Таджикистане (1917-1940 гг.): дис. … канд. юрид. наук. – Душанбе, 2004. – 198 с.

[3] См.: Назаров Д.Ќ. Санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар низоми сарчашмаҳои танзими ҳуқуқии меҳнат дар Љумҳурии Тоҷикистон: дис. ... номзд. илм. њуќ. – Душанбе, 2021. – 185 с.

[4] См.: Бозоров Р.Б. Теоретические проблемы правового регулирования инвестиций в Республике Таджикистан: концепции правоприменение: автореф. дис. … д-ра юрид. наук. – Душанбе, 2018. – 49 с.

[5] См.: Кабутов Э.Д. Проблемы частноправового регулирования отношений по оказанию услуг трудоустройства в Республике Таджикистан: дис. … канд. юрид. наук. – Душанбе, 2014. – 194 с.

[6] См.: Сангинов Д.Ш. Предпринимательское право Республики Таджикистан: учебное пособие. – Душанбе: ЭР-граф, 2013. – 600 с.; Сангинов Д.Ш. Ҳуқуқи соҳибкории Ҷумҳурии Тоҷикистон: воситаи таълимӣ. – Душанбе: ЭР-граф, 2014. – 500 с.; Сангинов Д.Ш., Мирзоев П.З. Ҳуқуқи соҳибкории Ҷумҳурии Тоҷикистон: китоби дарсӣ. – Душанбе: Андалеб-Р., 2015. – 500 с.; Сангинов Д.Ш. Предпринимательская деятельность по оказанию социально-культурных услуг: проблемы правового регулирования: монография. – Душанбе: Мењрона -2017, 2019. – 424 с.

[7] См.: Рахимов М.З. Избранные труды по гражданскому и предпринимательскому праву. – Душанбе: Бухоро, 2014. – 638 с.; Раҳимзода М.З. Фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: назария ва танзими ҳуқуқӣ: монография. – Душанбе, 2018. – 392 с.; Раҳимзода М.З. Проблемаҳои мубрами ҳуқуқи соҳибории Ҷумҳурии Тоҷикистон: монография. – Душанбе: Дониш, 2019. – 557 с.

[8] См.: Шарифов Ш.Љ. Танзими њуќуќии фаъолияти соњибкорї дар бозори мењнати Љумњурии Тољикистон: дис. ... номзд. илм. њуќ. – Душанбе, 2022. – 172 с.

[9] См.: Шонасридинов Н. Бобокалонов Ѓ.М. Тафсири кодекси мењнати Љумњурии Тољикситон. – Душанбе, 2020. – 823 с.

[10] См.: Алимов С.Ю. Конституционные основы пенсионного обеспечения военнослужащих – участников боевых действий в зарубежных странах // Вестник Таджикского национального университета Серия социально-экономических и общественных наук 2018. №11. – С.190-195.

[11] См.: Бухориева С.М. Правовая политика Республики Таджикистан в сфере прав и свобод женщин. дис. … канд. юрид наук. – Душанбе, 2020. – 207 с.

[12] См.: Рахмонова О.Э. Развитие законодательства о правах и свободах женщин в Таджикистане (1917–2011 гг.): дис. … канд. юрид наук. – Душанбе, 2012. – 187 с.

[13] См.: Давлатов Х.Х. Международно-правовая защита трудящихся-мигрантов и членов их семей: дис. … канд. юрид. наук. – Душанбе, 2022. – 172 с.

[14] См.: Икрами З.А. Правовые аспекты трудовой миграции в Российской Федерации и в Республике Таджикистан (сравнительная характеристика): дис. ... канд. юрид. наук. - М., 2006. – 160 с.

Право на труд в контексте субъективного права человека изучено такими отечественными исследователями, как А.М. Диноршоев[16], А.И. Имомов[17], И.К. Миралиев[18], И.И. Саидов[19], С.М. Салохидинова[20], Б.А. Сафарзода[21], Г.Д. Солехзода[22], Рахмон Д.С[23] и рядом других авторов.

Правореализационный процесс, в частности вопросы гарантий прав человека, ограничения и формы защиты исследованы такими исследователями как З. Ализода[24], У.А. Азиззода[25], Б.С. Гадоев[26], Дж.М. Зоир[27], С.И. Ибрагимов[28], Ш.Х. Камолов[29], М.А. Махмудзода[30], Х.М.

---

[15] См.: Махмадуллоев Н.Р. Правовое регулирование трудовых отношений трудящихся - мигрантов в Республике Таджикистан-члене евразийского экономического союза: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2013. – 186 с.

[16] См.: Диноршоњ А. М. Конституционная регламентация и реализация прав и свобод человека и гражданина: монография. – Душанбе, 2015. – 209 с.

[17] См.: Имомов А.И. Вазъи њуќуќии инсон ва шањрванд: њуќуќ, озодї ва вазифањои асосї. – Душанбе: Офсет Империя, 2013. – 224 с.; Имомов А.И. Њуќуќи конститутсионии Љумњурии Тољикистон: китоби дарсї. Нашри чорум бо таѓйироту иловањо. – Душанбе, 2017. – 766 с.

[18] См.: Миралиев И.К. Правовое государство и прав человека: монография. – Душанбе, 2015. – 258 с.

[19] См.: Саидов И.И. Развитие личных и политических прав человека в Таджикистане: историко-правовой и общетеоретический анализ: дис. … канд. юрид. наук. – Душанбе, 2015. – 209 с.

[20] См.: Салохидинова С.М. Право на предпринимательскую деятельность в конституционном праве Республики Таджикистан: дис … канд. юрид. наук. – М., 2016. – 200 с.

[21] См.: Сафаров Б.А. История воплощения концепций и международных стандартов в области прав человека в правовую систему Республики Таджикистан: дис. … д-ра юрид. наук. – 2015 – 359 с.; Диноршоев А.М., Сафаров Б.А. Формирование прав человека в Таджикистане: история и современность. – Волгоград, 2014. – 295 с.

[22] См.: Солехзода Г.Д. Конституционно-правовые основы Республики Таджикистан как социального государства. дис. … канд. юрид. наук. – Душанбе, 2021 – 220 с.

[23] См.: Сафаров Д.С. Права человека и глобализация в контексте исламской правовой культуры. – Душанбе, 2014. – 228 с.

[24] См.: Ализода З. Защита прав и свобод человека посредством органа Уполномоченного по правам человека / З. Ализода // Развитие судебного права, уголовного права и правоохранительной деятельности в Республики Таджикистан. – Душанбе, 2015. – С. 22-30.

[25] См.: Азизов У.А. Конституционные основы судебно-правовой политики в Республике Таджикистан // Судебная правовая политика в России и зарубежных странах: коллективная монография. – СПб, 2019 – С. 435-439.

[26] См.: Гадоев Б.С. Масоили такмили Конститутсияи (Сарќонуни) Љумњурии Тољикисон соли 1994 // Конститутсия заминаи ташаккули њуќуќ ва ќонунгузории Љумњурии Тољикистон (Маводњои конфронси илмї-амалї бахшида ба 20 – солагии ќабули Конститутсияи Љумњурии Тољикистон) (Зери назари д.и.ф., профессор А.А. Шамолов. Муњаррирони масъул н.и.њ., њуќуќшиноси шоистаи Тољикистон, дотсент А.И. Имомов, Б.С. Гадоев). – Душанбе, 2014. – С. 49-62; Гадоев Б.С. Наќши Конститутсия дар таъмини тањкими Вањдати миллї \ Инкишофи падидаи конститутсионализм дар даврони истиќлолияти Тољикистон. (Маводњои конфронси байналмилалии илмї-амалї) // Зери тањрири н.и.њ., дотсент Диноршоев А.М. – Душанбе, 2014. – С.100-112.

[27] См.: Зоиров Д.М. Таджики: от государства Саманидов до суверенной государственности. (Историко-правовой анализ). СПб: Реноме, 2014. – 287 с.

Мирзамонзода[31], У.К. Муъминов[32], З.З. Нозакзода[33], Х.О. Ойев[34], Р.С. Одиназода[35], И.Х. Саидзода[36], М.С. Сулаймонов[37], Д.С. Рахмон[38], К.Н. Холиков[39], А.Г. Холикзода[40], И. Шодиев[41] и Д.Х. Эльназаров[42].

При этом приходится констатировать, что комплексного и всестороннего исследования конституционного права на труд со стороны отечественных учёных не производилось. Анализ показал, что отечественные авторы обращались лишь к отдельным тематическим аспектам или затрагивали их фрагментарно. С учетом недостаточной изученности данной проблемы, возникает необходимость детального исследования данного права в Республике Таджикистан.

Связь темы диссертации с научными проектами и темами. Диссертация выполнена в рамках плана научно-исследовательской работы кафедры конституционного права юридического факультета Тад-

---

[28] См.: Ибрагимов С.И. Административная юстиция в центрально-азиатских государствах: проблемы становления и развития: дис. ... докт. юрид. наук. – М., 2013. – 459 с.

[29] См.: Камолов Ш.Х. Конституционно–правовая регламентация институтов защиты прав и свобод человека и гражданина в Республике Таджикистан: автореф. дис.. канд. юрид. наук.. – Душанбе, 2019. – 26 с.

[30] См.: Махмудзода М.А. Сиёсати ҳуқуқї ва давлати демократї – Душанбе, 2017. – 632 с.

[31] См.: Гафуров Х. М. Судебная система Республики Таджикистан: современное состояние и перспективы развития. – Душанбе, 2007. – 186 с.

[32] См.: Муминов У.К. Конституционно-правовые основы статуса иностранных граждан в Республике Таджикистан и роль органов внутренних дел в его обеспечении: дис. … канд. юр. наук. – М., 2020. – 213 с.

[33] См.: Нозакзода З.З. Институт профессиональных союзов в Таджикистане (Историко-правовое и сравнительно – правовое исследование): дис … канд. юрид. наук. – Душанбе 2023. – 213 с.

[34] См.: Ойев Х., Сафаров Б.А. Механизмҳои ҳимояи ҳукуқи инсон ва шаҳрванд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон – Душанбе, 2013. – 256 с.

[35] См.: Одинаев Р.С. «Возникновение и развитие институтов административного правосудия в Таджикистане (историко-правовое исследование)»: дис. … док. юрид. наук: 12.00.01 / Рамазон Сафарович Одинаев. – Душанбе, 2021. – 350 с.

[36] См.: Саидов И.Х. Конституционное право граждан на обращение и его реализация в Республике Таджикистан. – М., 2014. – 160 с.

[37] См.: Сулаймонов М.С. Конституционно-правовой статус Президента Республики Таджикистан//– Душанбе, 2019. – 156 с.

[38] См.: Рахмон Д.С. Правовая природа актов Конституционного суда Республики Таджикистан – Душанбе, 2020. 184 с.

[39] См.: Холиков К.Н. Конституционный суд и конституционное судопроизводство в Таджикистане /– Душанбе, 2014. – 336 с.

[40] См.: Холикзода А.Г., Маджидзода Дж.З., Одиназода Р.С. Права человека и конституционно-правовое развитие Таджикистана. – Душанбе: Мехрона, 2019. – 488 с.

[41] См.: Шодиев И.Р. Развитие судебной системы в Таджикистане (вторая половина XIX – нач. XXI вв.): дис. … канд. юрид. наук. – Душанбе, 2009. – 176 с.

[42] См.: Эльназаров Д.Х. Правовое регулирование прав и свобод человека и гражданина в Республике Таджикистан (конституционно-правовой аспект). – Душанбе: РТСУ, 2009. – 224 с.

жикского национального университета на тему «Конституционно-правовые вопросы регулирования общественных отношений и совершенствования законодательства» на 2017-2023 годы.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования. Цель исследования направлена на определение общих и специфических особенностей теоретических и конституционно-правовых основ права на труд, соотношения категорий «право на труд» и «свобода труда», его правовой регламентации в национальном и международном законодательстве, установление его места и взаимосвязей в системе прав и свобод человека, исследование основных элементов механизма реализации конституционного права на труд в Республике Таджикистан

Задачи исследования. Следующие задачи направлены на достижение обозначенных целей исследования:

- изучение основных теоретических категорий, посредством которых, формируются правовые основы права на труд;
- исследование формирования и правового закрепления права на труд в Конституции и законодательстве Республики Таджикистан, а также в международно-правовых актах;
- определение места и взаимосвязей права на труд в системе прав и свобод человека;
- исследование понятия, сущности, содержания и форм реализации конституционного права на труд;
- определение основных направлений осуществления государственных гарантий в области обеспечения права на труд в Республике Таджикистан;
- выявление сущности, форм и роли конституционно-правовых ограничений права на труд в Республике Таджикистан;
- определение основных способов и методов охраны и защиты права на труд.

Объектом исследования выступают конституционно-правовые отношения в возникающие в процессе регламентации и реализации конституционного права на труд.

Предмет исследования образуют теоретические доктрины относительно юридических категорий, формирующих содержание права на труд, нормативно- правовые акты, материалы судебной практики, касающиеся исследования содержания, сущности и характерных особенностей права на труд как основных конституционных положений в сфере труда.

Этап, период и место исследования. Хронологические рамки настоящего диссертационного исследования включают два этапа конституционно-правовой регламентации права на труд в Республике Таджикистан: 1) советский период (1924-1991 гг.); 2) период независимости (1991-по настоящее время.). Диссертационная работа охватывает период с 1991 по 2023 год.

Теоретическая база исследования. Теоретическую базу исследования составляют труды отечественных и зарубежных учёных в области конституционного права, таких как С.А. Авакян, З. Ализода, С.Ю. Алимов, М.В. Баглай, Г.Ю. Вдовин, Б.С. Гадоев, Г.А. Гаджиев, А.М. Диноршоев, А.И. Имомов, В.И. Крусс, Дж.М. Зоир, Х.М. Мирзамонзода, У.К. Муминов, Н.Г. Мишин, Ф.М. Рудинский, Б.А. Сафарзода, И.И. Саидов, М.С. Сулаймонов, Д.С. Рахмон, С.М. Салохидинова, Б.Н. Топорнин, В.А. Туманов, В.Е. Чиркин, Д.Х. Эльназаров Д.Н. Ярошенко и другие.

Методологическая основа исследования. Методологическую основу исследования составляют общенаучные методы познания (анализ, синтез, моделирование, диалектика) и частно-научные методы познания (исторический, ретроспективный, сравнительно-правовой, формально-логический, конкретно-социологический, статистический), которые способствовали всестороннему и предметному исследованию поставленных вопросов.

Теоретические выводы и предложения, сделанные в рамках данного исследования, в полной мере отражают актуальные вопросы современности, которые отражены в диссертациях отечественных и зарубежных авторов в области конституционного и трудового права, а также теории государства и права.

Эмпирическая основа. Эмпирическую основу исследования составляют Конституция РТ, международные правовые акты и документы, конституционные законы, законы, указы Президента Республики Таджикистан и постановления Правительства Республики Таджикистан. С точки зрения сравнительно-правового анализа ключевых вопросов темы особое место отведено в работе конституциям, законам и иным правовым актам зарубежных стран.

Эмпирическую основу работы составили некоторые социологические и статистические данные о состоянии трудовых отношений в Республике Таджикистан и зарубежных странах, решения Конституционного Суда Республики Таджикистан и иные материалы судебной практики.

Научная новизна исследования. Научная новизна исследования характеризуется проведенным комплексны исследованием содержания и сущности конституционного права на труд человека в современных условиях рыночной экономики, закреплении общепризнанных международных стандартов в Конституции и законодательстве страны, определения места данного права в системе прав человека, государственных гарантий, правовых ограничений и форм охраны и защиты как элементов реализации права на труд в Республике Таджикистан.

Положения, выносимые на защиту. На защиту выносятся следующие положения:

1. Конституционно-правовая регламентация права на труд в мире подразделяется на два вида – опосредованную и непосредственную. Первый вид означает отсутствие в конституции самостоятельной регуляции данного права в качестве самостоятельного субъективного права, т.е. оно входить в содержание иных прав (например, право на осуществление экономической деятельности). Второй вид означает, что право на труд и его основные элементы находят непосредственное закрепление в конституции государства. При этом, данное закрепление может иметь четыре подхода – позитивное регулирование (право на труд), негативное регулирование (свобода труда), как ценностный ориентир (в качестве принципа основ конституционного строя) и как конституционная обязанность.

2. Право на труд как субъективное право можно определить, как обеспеченную государством, основанную на свободном волеизъявлении личности возможность каждого осуществлять трудовую деятельность в установленных законом формах и пользоваться системой государственных гарантий, обеспеченных в соответствии с нормами права. Характеризуя право на труд в приведенном выше понимании, необходимо отметить, что в его основе лежит именно добровольное волеизъявление к труду. При этом, в зависимости от специфики реализации право на труд образуют две группы правомочий - а) права-правомочия, реализация которых определяется волеизъявлением самого субъекта права на труд, а именно, право свободно распоряжаться своими способностями к труду, выбирать род деятельности и профессию, право на индивидуальные и коллективные трудовые споры, включая право на забастовку; б) права-притязания, реализация которых предопределяется волеизъявлением иных субъектов права, в том числе право каждого на труд в условиях, отвечающих требованиям безопасности и гигиены, право на вознаграждение за труд, без какой

бы то ни было дискриминации, право на защиту от безработицы, право каждого на отдых.

3. Конституционная регламентация права на труд имеет непосредственное и опосредованное закрепление. Непосредственно данное право закреплено в статье 35 Конституции Республики Таджикистан и охватывает следующие элементы: право свободно распоряжаться своими способностями к труду, выбирать род деятельности и профессию; право на труд в условиях, отвечающих требованиям безопасности и гигиены; право на вознаграждение за труд, без какой бы то ни было дискриминации и не ниже установленного законом минимального размера оплаты труда; запрет принудительного труда. Опосредованное же регулирование права на труд, происходит в рамках статей 12, 28, 37 и 39 Конституции.

4. Регламентации права на труд в международно-правовых документах, подразделяется на две категории: - международно-правовые акты общего характера и специализированные международно-правовые акты в сфере труда. К первой категории актов следует отнести все международно-правовые акты, в которых регулируются права человека в целом – Всеобщая декларация прав человека, Международный Пакт о гражданских и политических правах и Международный пакт о экономических, социальных и культурных правах. Вторую категорию образуют акты предметом регулирования, которых являются различные аспекты права на труд - Конвенция о защите прав всех трудящихся – мигрантов и членов их семей, Конвенции и рекомендации МОТ.

5. Регулирование права на труд в отраслевом трудовом законодательстве имеет ряд особенностей, которые отличают его от законодательства в других отраслях. В силу того, что право на труд охватывает широкий круг взаимоотношений, то их регулирование в рамках ограниченного круга нормативно-правовых актов невозможно. При этом анализируя действующее трудовое законодательство следует выделить одну особенность – нормативные акты в виде законов (в частности, Трудового кодекса) устанавливают, как правило общие требования к обеспечению права на труд, которые в дальнейшем раскрываются либо в подзаконных актах, либо в локальных актах организаций, учреждений и иных юридических лиц. Исходя из этого, можно сделать вывод, что отраслевое регулирование права на труд осуществляется в следующих нормативно-правовых актах:

- законы, в том числе кодифицированные;

- подзаконные нормативные правовые акты. (указы Президента Республики Таджикистан, постановления Правительства Республики Таджикистан, положения и инструкции различных министерств и ведомств);

- локальные договорные трудовые соглашения (коллективные договора).

6. В результате проведенного исследования, мы пришли к выводу, что право на труд является экономическим правом и имеет следующие особенности: - посредством права на труд раскрывается социальная сущность государства; право на труд может выступать как право и гарантия, обеспечивающая реализацию других прав и свобод, и оно тесно связано с другими правами; право на труд в системе социально-экономических прав носит общесоциальную направленность, т.к. выступает инструментом утверждения гуманизма и справедливости.

7. Как показывает анализ взаимодействия права на труд с другими правами, оно строится на двух основаниях. Во-первых, взаимодействие в результате которого обеспечивается гарантия реализации как права на труд, так и иного субъективного права, т.е. охранительно-защитное взаимодействие. Иными словами, данный вид взаимоотношений формируется на основе того, что реализация права на труд гарантирует реализацию иного субъективного права и наоборот. Во-вторых, взаимодействие в результате которого оказывается содействие в реализации как права на труд, так и иного субъективного права, т.е. обеспечительное взаимодействие. В данном контексте взаимодействие строится на том, что реализация права на труд влечет и возможность реализации иного субъективного права и наоборот.

8. Под механизмом реализации прав и свобод человека и гражданина в сфере трудовых отношений следует понимать совокупность регулятивных и охранительных правовых средств различного уровня, при помощи которых субъективное право претворяются в жизнь, воплощаются в фактическом поведении субъектов. В качестве элементов механизма реализации права на труд выступают: - гарантированность прав и свобод человека (обеспечение), вопросы ограничения прав человека и механизмы защиты прав человека. Процесс реализации права на труд охватывает два этапа – установочный и обеспечительный. Установочный этап подразумевает вопросы правового закрепления механизмов реализации, правового статуса индивида, участвующего в трудовых отношениях и конкретизация круга прав и обязанностей работ-

ника и работодателя. Обеспечительный этап подразумевает процесс реализации трудовых прав индивида путем применения соответствующих методов и способов, направленных на гарантирование и защиту данной категории права.

9. Под гарантиями права на труд следует понимать установленные в трудовом законодательстве средства, способы и условия, с помощью которых непосредственно обеспечивается осуществление предоставленных работнику прав в сфере труда. Гарантии обеспечения и реализации права на труд, можно подразделить на три группы: - гарантии, предшествующие трудовым отношениям, гарантии, реализующиеся в процессе трудовой деятельности, гарантии, обеспечивающие восстановление нарушенных трудовых прав.

10. Вопрос конституционной регламентации ограничений права на труд в Конституции Республики Таджикистан осуществляется способ совмещения генеральной клаузулы и конкретных оговорок, т.е. общие основания для применения ограничений, установлены в статье 14 и 47 Конституции, а конкретные оговорки закреплены в ч.2 и 4 статьи 35 Конституции, т.е. Конституции страны в отношении ограничения права на труд установлены как общие, так и специализированные требования. Иными словами, Конституция страны, закрепляя право труд, установила четкие границы реализации данного права.

Анализ норм Конституции и законодательства страны позволяет сделать вывод, что ограничения права на труд может носит как объективный, так и субъективный аспект. В первом случае речь идет об обстоятельствах, которые устанавливают пределы осуществления трудовой деятельности. Например, свобода предпринимательской деятельности как разновидность трудовой деятельности, возможна только при наличии соответствующей лицензии. Ограничения трудовых прав по субъектному аспекту подразумевает установление ограничений для определенной категории лиц. Так, упомянутая выше ч.4 статьи 35 Конституции, четко устанавливает два круга субъектов, которые не могут быть привлечены на тяжелые и подземные работы – женщины и несовершеннолетние.

11. В контексте обеспечения права на труд выделяются две категории «охрана права на труд» и «защита права на труд». Первое понятие носит профилактический, превентивный характер, а второе, восстановительный. Этот факт наглядно виден на примере права на труд, где категория «охрана права на труд» выступает в качестве комплекса мер, предпринимаемых управомоченными субъектами по обеспечению со-

ответствующих условий труда. В свою очередь, «защита права на труд» выступает в качестве восстановительного механизма, в случае нарушения трудовых прав. Данные меры осуществляются соответствующими субъектами в установленных в законодательстве формах и способах.

12. Способы защиты права граждан на труд, формируется из трех подсистем исходя из роли и степени участия государства в правозащитном механизме. Во-первых, это способы защиты трудовых прав, в которых участие государства носит ограниченный характер, т.е. государство непосредственно не участвует в разрешении возникших проблем - это самостоятельная защита, коллективная защита и защита профсоюзными органами. Второй способ характеризует роль государства в разрешении трудовых споров в качестве независимого арбитра - трудовой арбитраж, судебная защита трудовых прав. И третий, заключительный способ участия государства, это те способы, посредством которых, государство в лице своих органов принимает непосредственное участие в разрешении спорных трудовых ситуаций - защита трудовых прав органами государственной власти.

В результате проведенного научного исследования автором были представлены следующие рекомендации практического характера:

1. Трудовое законодательство более ориентировано на охранительные меры по обеспечению права на труд, в то время как защитно-восстановительные меры отражены не в полной мере. В этой связи, нами предлагается внести соответствующие изменения в законодательство страны. Так, на основе изучения конституционной регламентации права на труд в зарубежных странах предлагаем дополнить статью 35 Конституции ч.5-ой следующего содержания «Граждане имеют право на защиту трудовых прав для обеспечения своих экономических и социальных интересов, включая право на объединение в профессиональные союзы, заключение коллективных договоров (соглашений) и право на индивидуальные и коллективные трудовые споры с использованием установленных законом способов их разрешения».

2. В целях совершенствования административной защиты права граждан на труд и приведение его в соответствие с положениями статей 14 и 35 Конституции Республики Таджикистан предлагаем в ч.3 статьи 7, ч.2 статьи 23, ч.3 статьи 31, ч.1 статьи 54, ч.1 статьи 55, ч.1 статьи 56, ч.1 статьи 225, абз. 5 ч.1 статьи 291, ч.3 статьи 342 Трудового кодекса Республики Таджикистан внести изменения и дополнения и

после слова «суд» включить словосочетание «и уполномоченный государственный орган в сфере труда». Также в пункт 2 статьи 15 Трудового кодекса Республики Таджикистан после словосочетания «судебный акт», включить словосочетание «акт уполномоченного государственного органа в сфере труда».

3. В процессе реализации правовых норм, регулирующих сферу труда, по нашему мнению, существует ряд несоответствий, которые требуют правильной трактовки. Например, в соответствии с требованиями пункта 2 Постановления Правительства Республики Таджикистан от 27 апреля 2018 года, № 197 «О наименовании отраслей, производства, работ, профессий и должностей, условиях предоставления и продолжительности отпуска за постоянный трудовой стаж» работникам, проработавшим в одной отрасли или в организации в течение длительного времени и имеющим постоянный стаж работы, предоставляется дополнительный отпуск работодателем по согласованию с представителями работников на срок до 10 календарных дней. Требование настоящего постановления является расплывчатым и требуют дополнительного разъяснения.

Вышеуказанная проблема дает понять, что правовое регулирование имеет первостепенное значение для реализации права на труд. В связи с неясностью положений указанного нормативного акта могут возникнуть обстоятельства, приводящие к нарушению этого права. Исходя из этого, мы считаем, что в целях социальной поддержки работников в указанное решение или в статью 1 Трудового кодекса Республики Таджикистан необходимо внести дополнение, и включить понятие непрерывного трудового стажа в следующем содержании «непрерывный трудовой стаж - непрерывный интервал времени, отработанный работником по трудовому договору в одной отрасли или организации».

4. Считаем необходимым внести изменение в ч.2 статьи 7 закона РТ «О правовом статусе иностранных граждан и лиц без гражданства в Республике Таджикистан» и изложить её в следующем виде: - «Иностранные граждане и лица без гражданства, прибывшие в Республику Таджикистан для постоянного или (курсив-наш) временного проживания, могут заниматься определенной трудовой деятельностью при условии, что она соответствует целям их приезда в Республику Таджикистан».

Теоретическое и практическое значение исследования. Теоретическое и практическое значение исследования заключается в том,

что полученные в ходе исследования выводы, развивают и дополняют понятийный материал, сопутствующий регламентации и реализации права на труд, освещают и переосмысливают важные аспекты законодательного регулирования данного права в Республике Таджикистан. Диссертационное исследование в целом способствует формированию концепции понимания научного содержания категории "право на труд", дополняет существующую базу для развития законодательства и последующих научных исследований.

Практическая значимость исследования состоит в том, что полученные в ходе исследования выводы и сформулированные на их основе практические предложения по осуществлению законодательной деятельности способствуют утверждению научно-обоснованного подхода при разработке нормативно-правовой базы, регулирующей право на труд в Таджикистане.

Материалы диссертации могут быть использованы в преподавании курса конституционного права, трудового права, основанных на них спецкурсов и семинаров.

Степень достоверности результатов. Степень достоверности результатов подтверждается объективным, всесторонним теоретическим и практическим исследованием правовой регламентации и реализации права на труд в Республике Таджикистан. Достоверность отражается и в результатах детального анализа юридических категорий и принятых по ним научных выводов. О точности полученных выводов свидетельствуют теоретические и практические предложения и рекомендации, сформулированные автором при сравнительном анализе национального законодательства и международных правовых норм, изучении современных процессов, перспектив, способов и методов актуализации рассмотренных вопросов.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Предмет и содержание исследования соответствуют удостоверению специальности 12.00.02 – Конституционное право; конституционный судебный процесс; местные органы государственной власти и самоуправления, утвержденному Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан.

Личный вклад соискателя ученой степени в исследование. Личный вклад соискателя ученой степени в исследовании определяется несколькими факторами: во-первых, научные результаты диссертационного исследования, в том числе теоретические выводы, основные положения, подлежащие защите, практические рекомендации были

получены автором самостоятельно; во-вторых, личный вклад автора выражается в научной новизне при решении актуальных проблем, касающихся понятийных и содержательных характеристик права на труд и путей ее реализации в Республике Таджикистан.

Утверждение и реализация результатов исследования. Диссертация была подготовлена на кафедре конституционного права юридического факультета Таджикского национального университета, неоднократно обсуждалась на заседаниях кафедры и была рекомендована к защите.

Различные аспекты диссертационного исследования были представлены в виде докладов на следующих международных и республиканских научно-практических конференциях и семинарах:

а) международные

- Международная научно-практическая конференция «XII Ломоносовские чтения» посвященное Дню таджикской науки и 30-летию установления дипломатических отношений между Республикой Таджикистан и Российской Федерацией. Доклад на тему «Соотношение права на труд и свободы предпринимательской деятельности». Душанбе 2022 г.;

- Международная научно-практическая конференция «Таджики в зеркале истории» посвященной 115-летию академика Бободжона Гафурова. Доклад на тему «Самозащита как форма защиты права на труд». Душанбе 2023 г.

б) республиканские

- Республиканская научно-практическая конференция «Конституция и современная правовая система Таджикистана: связь науки, права и практики". Доклад на тему «Понятие и содержание права на труд в соответствии с Конституцией и законодательством Республики Таджикистан» Душанбе, 2020 г.

- Республиканская научно-практическая конференция «30 лет независимости: этапы пройденного пути, реалии и перспективы». Доклад на тему «Конституционное регулирование права на труд». Душанбе, 2021 г.;

- Республиканская научно-практическая конференция «Конституция – как фактор стабильности государства». Доклад на тему «Эволюция конституционного закрепления права на труд в Республике Таджикистан» Душанбе, 2022 г.;

Публикация результатов диссертации. Результаты представленного исследования отражены в опубликованных работах автора, в том

числе в 14 научных статях, 8 из которых опубликованы в рецензируемых журналах ВАК при Президенте Республики Таджикистан и 6 статей в других изданиях.

Структура и объем диссертации соответствуют целям и задачам исследования. Работа состоит из перечня сокращений, введения, двух глав, семи параграфов, заключения, рекомендаций и списка использованных источников и литературы. Общий объем диссертации составляет 253 страниц.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ

Во введении работы автор излагает актуальность темы исследования, степень её разработанности, определяет цели, задачи, объект и предмет исследования, указывает методологические и эмпирические основы, научную новизну, формулирует положения, выносимые на защиту, определяет теоретическую и практическую значимость диссертационного исследования.

В первой главе диссертации «**Конституционно-правовые основы права на труд в Республике Таджикистан**» автором изучаются вопросы понятия и содержания конституционного права на труд, его правовое регулирование в национальном законодательстве и международных документах, а также место права на труд в системе прав и свобод человека и его взаимосвязь с другими правами человека

В первом параграфе работы «**Понятие и содержание конституционного права на труд**» автор отмечает, что в системе социально-экономических и культурных прав человека ведущее место отводится праву на труд, которое включает в себя право каждого человека на получение возможности зарабатывать на жизнь трудом, который он свободно выбирает или на который свободно соглашается.

В Таджикистане данное право впервые было закреплено в Конституции Таджикской ССР от 1937 года, в виде гарантированного права на работу и справедливую оплату за неё. В Конституции Таджикской ССР 1978 года данное право было расширено и уточнено. В её содержание были включены положения о праве на выбор профессии, рода занятий и работы в соответствии с призванием, способностями, профессиональной подготовкой, образованием и с учетом общественных потребностей. Регламентация данного права нашло свое конституционное закрепление и в Конституции Республики Таджикистан от 1994 года.

В результате проведенного исследования, диссертант пришли к выводу, что конституционно-правовую регламентацию права на труд следует разделить на два вида – опосредованную и непосредственную. Первый вид означает отсутствие в конституции самостоятельной регуляции данного права в качестве самостоятельного субъективного права, т.е. оно вытекает из содержания иных прав, например, право на осуществление экономической деятельности (США, Япония). Второй вид означает, что право на труд и его основные элементы находят непосредственное закрепление в конституции государства. При этом, данное закрепление может иметь четыре подхода – позитивное регулирование (право на труд), негативное регулирование (свобода труда), как ценностный ориентир (в качестве принципа основ конституционного строя) и как конституционная обязанность.

Далее в данном параграфе автор отмечает, что наличие различных формулировок конституционной регламентации права на труд привели к тому, что в научной среде возникли ряд спорных и дискуссионных вопросов, главным из которых является определение труда в виде субъективного права или свободы. Как известно данные категории имеют различное содержательное наполнение. В результате проведенного исследования диссертант приходит к выводу, что данное соотношение проистекает из роли и степени участия государства в данном процессе. Категория «право» имеет приобретенный т.е. позитивный характер, в то время как категория «свобода» носит естественный характер, т.е. оно происходить из самой природы человека. В этом контексте трудовые отношения по мнению диссертанта выделяются из общей массы прав человека, в силу того что его содержание образуют правомочия, которые присущи как «праву человека», так и «свободе человека». В силу этого, диссертант рассматривает данные категории как идентичные понятия, которые направлены на конституционно-правовую регламентацию трудовых отношений.

Во втором параграфе **«Правовое регулирование права на труд в национальном законодательстве и международных документах»** диссертант исследует вопрос конституционно-правовой регламентации права на труд. Диссертант отмечает, что правовая регламентация права на труд осуществляется в широком круге нормативных актов. Исходя из этого, он указывает, что в юридической литературе относительно регламентации трудовых отношений, вытекающих из содержания конституционного права на труд, существуют две основные позиции, которые условно можно подразделить на «узкий» и «широкий». В

рамках первой позиции, авторы отмечают, что следует различать трудовое законодательство и иные акты содержащие нормы трудового права и являющиеся как правило комплексными. К ним авторы относят положения гражданского, административного и уголовного законодательства. В рамках второго подхода трудовое законодательство – это все нормативно-правовые акты, в которых регулируются трудовые отношения.

В рамках своего исследования автор под правовой регламентацией права на труд понимает широкий комплекс нормативных актов, в которых регулируются различные аспекты, раскрывающие содержание данного права, и имеет трехступенчатую регламентацию: - в Конституции, в международно-правовых актах и отраслевом законодательстве.

Далее диссертант, проведя анализ содержания конституционных положений отмечает, что конституционная регламентация права на труд имеет непосредственное и опосредованное закрепление. Так, в статье 35 Конституции страны данное право находит непосредственное закрепление, в то время как в статьях 12, 28, 37 и 39 происходит опосредованное закрепление.

Далее в данном параграфе автор анализирует регламентацию данного права в международно-правовых актах, и делит их на две категории общие и специализированные международно-правовые акты.

В первую категорию, диссертант включает акты, универсального характера, которые регулируют права человека в целом – ВДПЧ, МПГПП, МПЭСКП. Ко второй категории автор относит акты, в которых закрепляются различные аспекты права на труд - Конвенция о защите прав всех трудящихся – мигрантов и членов их семей, Конвенции и рекомендаци и МОТ.

Автор в данном параграфе работы отмечает, что важное место в регулировании права на труд занимает специализированное отраслевое законодательство. В Республике Таджикистан трудовое законодательство составляет обширный пласт нормативно-правовых актов, в которых регулируются трудовые отношения. Исходя из этого, автор делает вывод, что регулирование права на труд в отраслевом контексте осуществляется в следующих нормативно-правовых актах: - законы, в том числе кодифицированные; подзаконные нормативные правовые акты (указы и постановления главы государства и Правительства страны, положения и инструкции различных министерств и ведомств); локальные договорные трудовые соглашения (коллективные договора).

В третьем параграфе данной главы «**Место права на труд в системе прав и свобод человека и его взаимосвязь с другими правами человека»** автор исследует вопрос о роли и месте данного в права в общей системе прав человека. Сложность обозначенного вопроса, по его мнению, заключается в том, что среди ученых нет единства к какой группе прав относится право на труд, а также исходя из этого, каково взаимодействие данного права с иными конституционными правами.

Диссертант отмечает, что в юридической науке существует большое количество классификаций прав человека, которые также применимы и к праву на труд. В свете проведенного исследования он выделяет два вида классификации прав - исходя из степени участия государства в обеспечении и реализации и исходя из их содержания и характеру регулируемых отношений.

В рамках первой классификации права человека делятся на права немедленного действия и программные права. В результате проведенного исследования диссертант пришел к выводу, что данное право несмотря на то, что относится к числу экономических прав является правом немедленного действия. Свою позицию автор обосновывает тем, что в современных условиях реализация данного права в первую очередь зависит от самого индивида. Задача государства заключается в создании и закреплении необходимых условий её реализации.

В рамках второй классификации права человека делятся на личные, политические, экономические, социальные и культурные. Диссертант указывает, что большинство отечественных и зарубежных авторов включают исследуемое нами право в категорию экономических прав. Данная позиция обосновывается тем, что именно данное право наряду с правом собственности и свободой предпринимательской деятельности направлено на регулирование отношений связанных с удовлетворением материальных потребностей человека и создают предпосылку для формирования достойного уровня жизни граждан.

Далее в данном параграфе работы автор исследует место данного права в системе прав человека. В результате проведенного исследования диссертант пришел к выводу, что взаимодействие права на труд с другими правами строится на двух основаниях.

Во-первых, взаимодействие в результате которого обеспечивается гарантия реализации как данного права, так и иного субъективного права, т.е. охранительно-защитное взаимодействие. Иными словами, данный вид взаимоотношений формируется на основе того, что реализация права на труд гарантирует реализацию иного субъективного пра-

ва и наоборот. Во-вторых, взаимодействие в результате которого оказывается содействие в реализации как данного права, так и иного субъективного права, т.е. обеспечительное взаимодействие. В данном контексте взаимодействие строится на том, что реализация права на труд влечет и возможность реализации иного субъективного права и наоборот.

Во второй главе **«Механизм реализации конституционного права на труд в Республике Таджикистан»** диссертант исследует вопросы реализации, государственных гарантий, конституционно-правовых ограничений, а также формы и способы защиты права на труд в Республике Таджикистан

В первом параграфе второй главы «**Порядок реализации конституционного права на труд в Республике Таджикистан»** автор указывает, что в современных условиях реализация права человека на труд приобретает особое значение. От эффективно выстроенной системы реализации данной категории прав, во многом зависит социально-экономическая стабильность государства и как следствие устойчивое развитие государства. Диссертант отмечает, что в Конституции и законодательстве страны данному вопросу уделяется особое внимание.

В результате проведенного исследования, диссертант считает, что механизм реализации права труд представляет собой совокупность способов и средств регулятивного и охранительного свойства посредством, которых данное право осуществляется субъектами в их фактическом поведении. Элементами в данном процессе выступают, гарантии, ограничения и механизмы защиты.

Процесс реализации права на труд охватывает два этапа – установочный и обеспечительный. Установочный этап подразумевает вопросы правового закрепления механизмов реализации, правового статуса индивида, участвующего в трудовых отношениях и конкретизация круга прав и обязанностей работника и работодателя. Обеспечительный этап подразумевает процесс реализации трудовых прав индивида путем применения соответствующих методов и способов, направленных на гарантирование и защиту данной категории права.

Во втором параграфе данной главы **«Государственные гарантии права на труд в Республике Таджикистан»** диссертант исследует вопросы гарантированности права на труд. Отмечается, что в юридической литературе выделяют три взаимосвязанных аспекта. Во-первых, это вопросы относительно определения понятия и содержания гарантий прав человека. Во-вторых, вопросы, связанные с определени-

ем их правового закрепления. В-третьих, вопросы непосредственной реализации гарантий.

Анализ отечественной и зарубежной литературы по данному вопросу продемонстрировал отраслевые особенности регулирования данного права. Так, ученые в области конституционного права включают в содержание понятия «гарантия» комплекс мер, которое должно принимать государство для реализации конкретного субъективного права, в которые включаются политические, экономические и идеологические аспекты, т.е. в широком смысле. Специалисты в области трудового рассматривают категорию «гарантии» через призму юридических средств и способов, направленных на обеспечение и защиту данного конкретного субъективного права, т.е. в узком смысле.

Важное значение при исследовании гарантий прав человека имеет их классификация. В результате проведенного исследования, автор пришел к выводу, что гарантии обеспечения и реализации права на труд, можно подразделить на три группы: - предшествующие трудовым отношениям; реализующиеся в процессе трудовой деятельности; обеспечивающие восстановление нарушенных трудовых прав.

Первая группа гарантий направлена на защиту интересов субъектов, до момента возникновения трудовых отношений (например, вопросы связанные с поиском работы и вопросами трудоустройства).

Вторую группу гарантий составляют, гарантии, которые обеспечивают реализацию данного права в процессе трудовой деятельности. Данная система гарантий является наиболее обширной и направлена обеспечение реализации двух компонентов - необходимых условий труда и охрану интересов сторон в трудовых отношениях.

Третья группа гарантий имеет восстановительно-защитный характер и охватывает два аспекта – устанавливает способы восстановления нарушения трудовых прав и вопросы привлечения виновных к различным видам ответственности.

В рамках третьего параграфа второй главы **«Конституционно-правовые ограничения права на труд в Республике Таджикистан»** диссертант исследует особенности ограничения права на труд. В частности, отмечается, что в правовом регулировании вопросов ограничения прав человека важное значение играет их конституционно-правовое закрепление во внутригосударственном законодательстве. В Конституции Республики Таджикистан применяется способ совмещения генеральной клаузулы и конкретных оговорок. Так, общие основания для применения ограничений, установлены в статье 14 и 47 Кон-

ституции. Помимо этого, ряд статьей содержат непосредственные ограничения прав человека. Среди таких прав выделяется и право на труд. Так, в ч.2. статьи 35 Конституции устанавливается что «всякие ограничения в трудовых отношениях запрещаются». В свою очередь, в ч.4. устанавливается, что «использование труда женщин и несовершеннолетних на тяжелых и подземных работах, а также на работах с вредными условиями труда, запрещается». Таким образом, в Конституции страны в отношении ограничения права на труд установлены как общие, так и специализированные требования. По существу, данные ограничения выступают в качестве способа регулирования и реализации права на труд. Иными словами, Конституция страны, закрепляя право труд, установила четкие границы реализации данного права. Также анализ норм Конституции и законодательства страны позволяет сделать вывод, что ограничения права на труд может носит как объективный, так и субъективный аспект. В первом случае речь идет об обстоятельствах, которые устанавливают пределы осуществления трудовой деятельности. Ограничения трудовых прав по субъектному аспекту подразумевает установление ограничений для определенной категории лиц.

В четвертом параграфе данной главы «**Формы и способы защиты права на труд в Республике Таджикистан**» автор изучает формы и способы защиты права на труд. Автор указывает, что в контексте обеспечения права на труд выделяются две категории «охрана права на труд» и «защита права на труд». Первое понятие носит профилактический, превентивный характер, а второе, восстановительный. Этот факт наглядно виден на примере права на труд, где категория «охрана права на труд» выступает в качестве комплекса мер, предпринимаемых управомоченными субъектами по обеспечению соответствующих условий труда. В свою очередь, «защита права на труд» выступает в качестве восстановительного механизма, в случае нарушения трудовых прав. Данные меры осуществляются соответствующими субъектами в установленных в законодательстве формах и способах.

Далее в параграфе диссертант, исследуя способы защиты данного права, отмечает, что оно формируется из трех подсистем исходя из роли и степени участия государства в правозащитном механизме. Во-первых, это способы защиты трудовых прав, в которых участие государства носит ограниченный характер, т.е. государство непосредственно не участвует в разрешении возникших проблем — это самостоятельная защита, коллективная защита и защита профсоюзными орга-

нами. Второй способ характеризует роль государства в разрешении трудовых споров в качестве независимого арбитра - трудовой арбитраж, судебная защита трудовых прав. И третий, заключительный способ участия государства, - непосредственное участие государства в разрешении спорных трудовых ситуаций посредством органов государственной власти.

В юридической литературе исходя из этого выделяют два вида защиты субъективных прав, в том числе и права на труд - юрисдикционную и неюрисдикционную. Исходя из этого, мы можем заключить, что самостоятельная защита, коллективная защита и защита профсоюзными органами относится к неюрисдикционной системе защиты прав граждан, а все остальные к юрисдикционной как в виде судебной, так и административно-правовой формы.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

1. В системе социально-экономических и культурных прав человека ведущее место отводится праву на труд, которое включает в себя право каждого человека на получение возможности зарабатывать на жизнь трудом, который он свободно выбирает или на который свободно соглашается. Как самостоятельное право оно получило конституционное закрепление после Второй мировой войны в конституциях третьей волны. **[10-А].**

2. В Таджикистане данное право впервые было закреплено в Конституции Таджикской ССР от 1937 года, в виде гарантированного права на работу и справедливую оплату за неё. В Конституции Таджикской ССР 1978 года данное право было расширено и уточнено. В её содержание были включены положения о праве на выбор профессии, рода занятий и работы в соответствии с призванием, способностями, профессиональной подготовкой, образованием и с учетом общественных потребностей. Регламентация данного права нашло свое конституционное закрепление и в Конституции Республики Таджикистан от 1994 года. **[8-А].**

3. В результате проведенного исследования, мы пришли к выводу, что конституционно-правовую регламентацию права на труд следует разделить на два вида – опосредованную и непосредственную. Первый вид означает отсутствие в конституции самостоятельной регуляции данного права в качестве самостоятельного субъективного права. Второй вид означает, что право на труд и его основные элементы находят непосредственное закрепление в конституции государства. **[2-А].**

4. На основе проведенного исследования относительно соотношения категорий свобода и право, мы пришли к выводу, что оно проистекает из роли и степени участия государства в данном процессе. Можно утверждать, что данные правоотношения носят комплексный характер. Иными словами, праву на труд, свойствена как естественно-правовая, так и позитивная природа права. свойственны черты позитивного права. В силу этого, мы считаем, что данные категории можно рассматривать как идентичные понятия, которые направлены на конституционно-правовую регламентацию трудовых отношений.

5. Как показывает изучение отечественной и зарубежной юридической литературы конституционно-правовая регламентация права на труд имеет трехступенчатую регламентацию: - в Конституции Республики Таджикистан; в международно-правовых документах в области прав человека, признанные Республикой Таджикистан; в отраслевом законодательстве. **[4-А], [5-А].**

6. Как показывает анализ взаимодействия права на труд с другими правами, оно строится на двух основаниях. Во-первых, взаимодействие в результате которого обеспечивается гарантия реализации как права на труд, так и иного субъективного права, т.е. охранительно-защитное взаимодействие. Во-вторых, взаимодействие в результате которого оказывается содействие в реализации как права на труд, так и иного субъективного права, т.е. обеспечительное взаимодействие. **[12-А].**

7. Процесс реализации права на труд охватывает два этапа – установочный и обеспечительный. Установочный этап подразумевает вопросы правового закрепления механизмов реализации, правового статуса индивида, участвующего в трудовых отношениях и конкретизация круга прав и обязанностей работника и работодателя. Обеспечительный этап подразумевает процесс реализации трудовых прав индивида путем применения соответствующих методов и способов, направленных на гарантирование и защиту данной категории права.

8. В результате проведенного исследования, мы пришли к выводу, что гарантии обеспечения и реализации права на труд, можно подразделить на три группы: - предшествующие трудовым отношениям; реализующиеся в процессе трудовой деятельности; гарантии, обеспечивающие восстановление нарушенных трудовых прав.

9. В Конституции страны в отношении ограничения права на труд установлены как общие, так и специализированные требования. По существу, данные ограничения выступают в качестве способа регулирования и реализации права на труд. Иными словами, Конституция

страны, закрепляя право труд, установила четкие границы реализации данного права. Также анализ норм Конституции и законодательства страны позволяет сделать вывод, что ограничения права на труд может носит как объективный, так и субъективный аспект. В первом случае речь идет об обстоятельствах, которые устанавливают пределы осуществления трудовой деятельности. Ограничения трудовых прав по субъектному аспекту подразумевает установление ограничений для определенной категории лиц. **[13-А].**

10.В контексте обеспечения права на труд выделяются две категории «охрана права на труд» и «защита права на труд». Первое понятие носит профилактический, превентивный характер, а второе, восстановительный.

11.Способы защиты права граждан на труд, формируется из трех подсистем исходя из роли и степени участия государства в правозащитном механизме. Во-первых, это способы защиты трудовых прав, в которых участие государства носит ограниченный характер, т.е. государство непосредственно не участвует в разрешении возникших проблем - это самостоятельная защита, коллективная защита и защита профсоюзными органами. Второй способ характеризует роль государства в разрешении трудовых споров в качестве независимого арбитра - трудовой арбитраж, судебная защита трудовых прав. И третий, заключительный способ участия государства, это те способы, посредством которых, государство в лице своих органов принимает непосредственное участие в разрешении спорных трудовых ситуаций - защита трудовых прав органами государственной власти. **[14-А].**

В результате проведенного научного исследования автором были представлены следующие рекомендации практического характера:

1. Трудовое законодательство более ориентировано на охранительные меры по обеспечению права на труд, в то время как защитно-восстановительные меры отражены не в полной мере. В этой связи, нами предлагается внести соответствующие изменения в законодательство страны. Так, на основе изучения конституционной регламентации права на труд в зарубежных странах предлагаем дополнить статью 35 Конституции ч.5-ой следующего содержания «Граждане имеют право на защиту трудовых прав для обеспечения своих экономических и социальных интересов, включая право на объединение в профессиональные союзы, заключение коллективных договоров (соглашений) и право на индивидуальные и коллективные трудовые

споры с использованием установленных законом способов их разрешения». **[7-А].**

2. В целях совершенствования административной защиты права граждан на труд и приведение его в соответствие с положениями статей 14 и 35 Конституции Республики Таджикистан предлагаем в ч.3 статьи 7, ч.2 статьи 23, ч.3 статьи 31, ч.1 статьи 54, ч.1 статьи 55, ч.1 статьи 56, ч.1 статьи 225, абз. 5 ч.1 статьи 291, ч.3 статьи 342 Трудового кодекса Республики Таджикистан внести изменения и дополнения и после слова «суд» включить словосочетание «и уполномоченный государственный орган в сфере труда». Также в пункт 2 статьи 15 Трудового кодекса Республики Таджикистан после словосочетания «судебный акт», включить словосочетание «акт уполномоченного государственного органа в сфере труда». **[1-А].**

3. В процессе реализации правовых норм, регулирующих сферу труда, по нашему мнению, существует ряд несоответствий, которые требуют правильной трактовки. Например, в соответствии с требованиями пункта 2 Постановления Правительства Республики Таджикистан от 27 апреля 2018 года, № 197 «О наименовании отраслей, производства, работ, профессий и должностей, условиях предоставления и продолжительности отпуска за постоянный трудовой стаж» работникам, проработавшим в одной отрасли или в организации в течение длительного времени и имеющим постоянный стаж работы, предоставляется дополнительный отпуск работодателем по согласованию с представителями работников на срок до 10 календарных дней. Требование настоящего постановления является расплывчатым и требуют дополнительного разъяснения.

Вышеуказанная проблема дает понять, что правовое регулирование имеет первостепенное значение для реализации права на труд. В связи с неясностью положений указанного нормативного акта могут возникнуть обстоятельства, приводящие к нарушению этого права. Исходя из этого, мы считаем, что в целях социальной поддержки работников в указанное решение или в статью 1 Трудового кодекса Республики Таджикистан необходимо внести дополнение, и включить понятие непрерывного трудового стажа в следующем содержании «непрерывный трудовой стаж - непрерывный интервал времени, отработанный работником по трудовому договору в одной отрасли или организации».

4. Считаем необходимым внести изменение в ч.2 статьи 7 закона РТ «О правовом статусе иностранных граждан и лиц без гражданства в Республике Таджикистан» и изложить её в следующем виде: - «Иностранные

граждане и лица без гражданства, прибывшие в Республику Таджикистан для постоянного или (курсив-наш) временного проживания, могут заниматься определенной трудовой деятельностью при условии, что она соответствует целям их приезда в Республику Таджикистан».

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ:

I. Научные статьи, опубликованные в журналах, рецензируемых и рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан:

[1-А]. Сангинов Д.Ш., Назаров Д.Ќ., Мирзозода, Ш.М. Баъзе пешнињодњо оид ба такмили Кодекси мењнатии Љумњурии Тољикистон [Матн] / Ш.М. Мирзозода, Д.Ш. Сангинов, Д.Ќ. Назаров // Идоракунии давлатї. – 2021. – №1 (50). – С. 131-142. ISSN 2664-0651.

[2-А]. Мирзозода, Ш.М. Танзими конститутсионии њуќуќи мењнат[Матн] / Ш.М. Мирзозода // Идоракунии давлатї. – 2021. – №4/2 (54). – С. 210-215. ISSN 2664-0651.

[3-А]. Назаров Д.Ќ., Мирзозода, Ш.М. Танзими њуќуќии мењнати кормандони дар ду (якчанд) љойи коркунанда [Матн] / Ш.М. Мирзозода, Д.Ќ. Назаров // Маљаллаи академии њуќуќ. – 2021. – №4 (40). – С. 140-144. ISSN 2305-0535.

[4-А]. Назаров Д.Ќ., Мирзозода, Ш.М. Хусусияти њуќуќии уњдадорињои давлатњои иштирокчии Паймони байналмилалї оид ба њуќуќњои иќтисодї, иљтимої ва фарњангї [Матн] / Ш.М. Мирзозода, Д.Ќ. Назаров // Давлатшиносї ва њуќуќи инсон. – 2021. – № 3 (23). – С. 264-175. ISSN 2414 – 9217

[5-А]. Мирзозода, Ш.М. Танзими њуќуќии њуќуќ ба мењнат дар ќонунњо ва дигар санадњои зерќонунии соњавї[Матн] / Ш.М. Мирзозода // Идоракунии давлатї. – 2022. – №4/2 (59). – С. 307-311. ISSN 2664-0651.

[6-А]. Диноршоњ А.М., Мирзозода, Ш.М. Танзими њуќуќии њуќуќ ба мењнат дар ќонунгузории миллї[Матн] / Ш.М. Мирзозода, А.М. Диноршоњ // Идоракунии давлатї. – 2023. №4-1 (62). – С. 143-153. ISSN 2664-0651.

[7-А]. Диноршоњ А.М., Мирзозода, Ш.М. Танзими њуќуќии њуќуќ ба мењнат дар конститутсия [Матн] / Ш.М. Мирзозода, А.М. Диноршоњ // Паёми Донишгоњи миллии Тољикистон. Бахши илмњои иљтимої-иќтисодї ва љамъиятї. – 2023, №6. – С. 252-258. ISSN 2413 – 5151.

[8-А]. Диноршоњ А.М., Мирзозода, Ш.М. Эволютсияи таъмини конститутсионии њуќуќи мењнат дар Љумњурии Тољикистон [Матн] / А.М. Диноршоњ, Ш.М. Мирзозода // Мањаллаи академии њуќуќ.– Душанбе, 2023., №2 (46) – С. 128-133.

II. Научные статьи, опубликованные в сборниках и других научно-практических изданиях:

[9-А]. Мирзозода, Ш.М. Конституционное регулирование права на труд [Текст] / Ш.М. Мирзозода // Материалы республиканской научно-практической конференции «30 лет независимости: этапы пройденного пути, реалии и перспективы». – Душанбе, 2021. – С. 140-143.

[10-А]. Мирзозода, Ш.М. Эволюция конституционного закрепления права на труд в Республике Таджикистан [Текст] / Ш.М. Мирзозода // Материалы республиканской научно-практической конференции «Конституция-как фактор стабильности государства»– Душанбе, 2022. – С. 256-263.

[11-А]. Мирзозода, Ш.М. Регламентация права на труд в международных документах [Текст] / Ш.М. Мирзозода // Вестник филиала Московского государственного университета имени М.В.Ломоносова в городе Душанбе. – 2022. – №2 (24). – С. 98-107.

[12-А]. Салохидинова С.М., Мирзозода, Ш.М. Соотношение права на труд и свободы предпринимательской деятельности [Текст] / Ш.М. Мирзозода, С.М. Салохидинова // Материалы международной научно-практической конференции «XII Ломоносовские чтения» посвященной Дню таджикской науки и 30-летию установления дипломатических отношений между РТ и РФ – Душанбе, 2022. – С. 626-629.

[13-А]. Диноршоњ А.М., Мирзозода, Ш.М. Некоторые вопросы ограничения права на труд [Текст] / Ш.М. Мирзозода, А.М. Диноршоњ // Материалы международной научно-практической конференции «XIII Ломоносовские чтения» посвященной 115-летию академика Б. Гафурова. – Душанбе, 2023. – С. 122-130.

[14-А]. Мирзозода, Ш.М. Худмуњофизат њамчун шакли њимояи њуќуќ ба мењнат [Матн] / Ш.М. Мирзозода // Маводи конференсияи байналмилаии илмї-амалии «Тољикон дар оинаи таърих» бахшида ба 115 -солагии академик Б. Ѓафуров – Душанбе, 2023. – С. 135-139.

АННОТАТСИЯ
ба диссертатсияи Мирзозода Шањриёр Мунавар дар мавзуи: “Танзими њуќуќї-конститутсионї ва амалишавии њуќуќи шахс ба мењнат дар Љумњурии Тољикистон”

Калидвожаҳо: Конститутсия; қонун; давлат; шахс; ҳуқуқ; байналмилалӣ; танзим; мењнат; мењнати маљбурї; табъиз; бозори мењнат; шуѓл; шартномаи мењнатї; шартномаи коллективї; њуќуќ ба мењнат; озодии мењнат; љомеа.

Рисолаи номзадии Мирзозода Шањриёр Мунавар ба яке аз масъалаҳои мубрами илми ҳуқуқи конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон – «Танзими њуќуќї-конститутсионї ва амалишавии њуќуќи шахс ба мењнат дар Љумњурии Тољикистон» бахшида шудааст.

Муњиммияти мавзуи тањќиќот аз он иборат аст, ки дигаргунињои бунёдие, ки дар Тољикистон дар давоми 30 соли охир ба амал омадаанд, ба поякои иќтисодии давлатдорї таъсири назаррас расонидаанд. Ин дигаргунсозињо ба эътирофи конститутсионии шаклњои гуногуни моликият, озодии фаъолияти соњибкорї ва иќтисодї, раќобати озод асос ёфтаанд. Муќаррароти конститутсионии дарљгардида ба мазмуни танзими конститутсионї-њуќуќї ва ќонунгузорї дар соњаи фаъолияти мењнатї таъсири мусбї расониданд.

Дар Конститутсияи Тољикистон тањкими чунин принсипњо ва меъёрњои байналмилалї дар соњаи таъмини њуќуќ ба мењнат, аз ќабили «озодии мењнат», «манъи мењнати маљбурї», «муњайё намудани шароити мусоиди мењнат» яке аз асосњои конститутсионии гузариш аз иќтисоди фармондињї-маъмурї ба иќтисоди бозорї гардид. Дар шароити нави хољагидорї тањќиќи мохияти мењнат, фаъолияти мењнатї ва муќаррароти ба он алоќаманд дар бораи озодии мењнат ва њуќуќ ба мењнат; таносуби байни категориянои «озодии мењнат» ва «њуќуќи мењнат»; хусусиятњои хос ва асосии стандартњои байналмилалии мењнат ва муќаррароти ќонунгузории муосири конститутсионї; вазъи танзими њуќуќи-конститутсионї озодии мењнат ва њуќуќи инсон ва шањрванд дар Љумњурии Тољикистон, кафолатњо, мањдудиятњо ва њифзи татбиќи онњо, масъалаи мубрам ба њисоб меравад.

Хулоса ва пешниҳодҳои дар натиҷаи таҳқиқоти диссертатсионӣ матраҳгардида дорои аҳаммияти баланди илмӣ ва назариявию амалӣ буда, ба таҳкими асосҳои бунёдии рушди ҷомеаи шаҳрвандии Тоҷикистон ва илми ҳуқуқӣ-конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон равона шудаанд.

АННОТАЦИЯ
на диссертацию Мирзозода Шахриёр Мунавар на тему:
“Конституционно-правовая регламентация и реализация права человека на труд в Республике Таджикистан”

Ключевые слова: Конституция; закон; государство; человек; право; международный; регламентация; труд; принудительный труд; дискриминация; рынка труда; занятие; трудовому договору; коллективный договор; право на труд; свобода труда; общество.

Кандидатская диссертация Мирзозода Шахриёр Мунавар посвящена одному из актуальных вопросов науки конституционного права Республики Таджикистан – «Конституционно-правовая регламентация и реализация права человека на труд в Республике Таджикистан».

Актуальность теме исследования придает тот факт, что коренные преобразования, которые произошли в Таджикистане за последние 30 лет существенным образом затронули экономические основы построения государственности. Данные преобразования, опираются на конституционном признании многообразия форм собственности, свободы предпринимательской и экономической деятельности свободной конкуренции. Указанные конституционные положение оказали существенное влияние и на содержание конституционно-правовой и законодательной регламентации в сфере трудовой деятельности.

Закрепление в Конституции Таджикистана таких международных принципов и стандартов в области обеспечения права на труд, как «свобода труда», «запрет принудительного труда», «создание благоприятных условий труда» стали одной из конституционных основ перехода от командно-административной экономики к рыночной экономике. В новых экономических условиях актуальным остается исследование сущности труда, трудовой деятельности и связанных с ними положений о свободе труда и праве на труд; соотношения категорий «свобода труда» и «право на труд»; основных черт и особенностей международных трудовых стандартов и положений современного конституционного законодательства; состояния конституционно-правового регулирования свободы труда и права на труд человека и гражданина в Республике Таджикистан, гарантий, ограничений и защиты их реализации.

Выводы и предложения, представленные в результате диссертационного исследования, имеют большое научное, теоретическое и практическое значение и направлены на укрепление фундаментальных основ развития гражданского общества Таджикистана и науки конституционного права Республики Таджикистан.

ABSTRACT
for the dissertation of Mirzozoda Shahriyor Munavar on the topic: “Constitutional and legal regulation and implementation of the human right to work in the Republic of Tajikistan”

Keywords: Constitution; law; state; person; law; international; regulation; labor; forced labor; discrimination; labor market; occupation; employment contract; collective agreement; right to work; freedom of labor; society.

Mirzozoda Shahriyor Munavar's dissertation is devoted to one of the topical issues of the science of constitutional law of the Republic of Tajikistan – "Constitutional and legal regulation and implementation of the human right to work in the Republic of Tajikistan".

The relevance of the research topic is given by the fact that the fundamental transformations that have taken place in Tajikistan over the past 30 years have significantly affected the economic foundations of building statehood. These transformations are based on the constitutional recognition of the diversity of forms of ownership, freedom of entrepreneurial and economic activity, and free competition. These constitutional provisions have had a significant impact on the content of constitutional, legal and legislative regulation in the field of labor activity.

The consolidation in the Constitution of Tajikistan of such international principles and standards in the field of ensuring the right to work as "freedom of labor", "prohibition of forced labor", "creation of favorable working conditions" have become one of the constitutional foundations of the transition from a command and administrative economy to a market economy. In the new economic conditions, the study of the essence of labor, labor activity and related provisions on freedom of labor and the right to work remains relevant; the relationship between the categories of "freedom of labor" and "right to work"; the main features and peculiarities of international labor standards and provisions of modern constitutional legislation; the state of constitutional and legal regulation of labor freedom and the right to work of a person and citizen in the Republic of Tajikistan, guarantees, restrictions and protection of their implementation.

The conclusions and proposals presented as a result of the dissertation research are of great scientific, theoretical and practical importance and are aimed at strengthening the fundamental foundations of the development of civil society in Tajikistan and the science of constitutional law of the Republic of Tajikistan.

Ба чоп 27.01.2024 иљозат дода шуд. Андозаи $60x84^{1/16.}$
Коѓази офсет. Чопи офсет. Гарнитураи Times New Roman Tj.
Љузъи чопии шартї 4,0.
Теъдоди нашр 100 нусха.